

Michael Morys-Twarowski

Dzieje chłopskiego rodu Zajaków z Ogrodzonej koło Cieszyna od XVII do początku XX wieku

Rocznik Muzeum "Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie" 4, 99-137

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Dzieje chłopskiego rodu Zająców z Ogrodzonej koło Cieszyna od XVII do początku XX wieku¹

Michael Morys-Twarowski

Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Cieszynie

W „długim wieku XIX” w dziejach żadnego polskiego regionu chłopi – a ściślej mówiąc, przedstawiciele elit chłopskich – nie odegrali większej roli niż na Śląsku Cieszyńskim. Korzeni tego fenomenu trzeba szukać jeszcze w czasach Piastów cieszyńskich, rządzących w księstwie cieszyńskim do 1653 roku. Było to państewko, które zamieszkiwało stosunkowo niewiele rodzin szlacheckich, zwłaszcza w porównaniu z sąsiednią Rzeczpospolitą Obojga Narodów². Oznaczało to, że chłopi mieli na utrzymaniu mniejszą liczbę osób³. Dodatkowo pewną ochronę warstwie znajdującej się na dole stanowej drabiny zapewniały

■ 1 Artykuł powstał w ramach projektu „Wójtowie na Śląsku Cieszyńskim 1864–1918. Studium prozopograficzne”, realizowanego na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, którego jestem kierownikiem i jedynym wykonawcą. Opiekunem naukowym projektu jest dr hab. Janusz Spyra, prof. Akademii Jana Długosza w Częstochowie, któremu dziękuję za cenne uwagi, pomocne w pisaniu artykułu. Sam projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2013/09/N/HS3/02621.

2 Przykładowo, w 1790 r. na Śląsku Cieszyńskim mieszkało 185 osób należących do stanu szlacheckiego, w 1837 r. – 103, a w 1840 r. – 112: J. Spyra, *Śląsk Cieszyński w okresie 1653–1848*, Cieszyn 2012 [Dzieje Śląska Cieszyńskiego od zarania do czasów współczesnych, red. I. Panic, t. 4], s. 214. Zob. też: J. Stibor, *Těšínská šlechta v proměnách staletí*, [w:] *Šlechta v Horním Slezsku / Szlachta na Górnym Śląsku*, red. J. Brňovják, W. Gojniczek, A. Zářický, Katowice – Ostrava 2011, s. 71–106.

3 B. Poloczkowa, *Znaki pieczętnie chłopów cieszyńskich*, „Pamiętnik Cieszyński” 1992, t. 4, s. 90.

wydane w 1573 roku „Prawa i Porządki Księstwa Cieszyńskiego”⁴. Z czasem bogaci chłopcy zaczęli coraz bardziej wpływać na losy tego regionu, zwłaszcza w miarę ubożenia i kurczenia się warstwy szlacheckiej⁵. Kluczowe role odegrały zniesienie pańszczyzny w 1848 roku i reformy konstytucyjne z lat 60. XIX wieku⁶. Jeżeli przyjrzeć się biogramom działaczy narodowych, społecznych czy działających na szeroko pojętym polu kultury na Śląsku Cieszyńskim, okaże się, że zdecydowana większość z nich pochodziła z rodzin chłopskich.

Chłopstwo było stanem niejednorodnym. Obok siedlaków, jak na Śląsku Cieszyńskim zwano właścicieli największych gospodarstw, można wyróżnić zagrodników, posiadających mniejsze grunty, chałupników, dysponujących oprócz domu jedynie niewielkim skrawkiem ziemi, oraz komorników, wynajmujących izby u bogatszych gospodarzy. Największe znaczenie miały oczywiście rody siedlaków. Część z nich doczekało się osobnych opracowań⁷, jednak wskazane są dalsze badania w tym zakresie.

■ 4 E. Šefčík, *Walka o cieszyńską ordynację ziemską z 1573 r.*, „Pamiętnik Cieszyński” 1993, t. 6, s. 55.

5 B. Poloczkowa, *Znaki pieczętne...*, s. 90, 94–95.

6 W przypadku reform konstytucyjnych mamy na myśli szereg aktów prawnych, w tym ogólnoaustriacką Ustawę o gminach z 5 III 1862 r., śląską Ustawę z 15 XI 1863 r., wprowadzającą w życie ordynację gminną i gminną ordynację wyborczą dla Śląska Austriackiego, a przede wszystkim ustawy, składające się na tzw. konstytucję grudniową z 1867 r. Zob. też: K. Nowak, *Przemiany prawno-administracyjne, demograficzne, społeczno-zawodowe i narodowościowe*, [w:] *Śląsk Cieszyński od Wiosny Ludów do I wojny światowej (1848–1920)*, red. K. Nowak, I. Panic, Cieszyn 2013 [Dzieje Śląska Cieszyńskiego od zarania do czasów współczesnych, red. I. Panic, t. 5], s. 11–20.

7 Zob. m.in.: O. Kukutsch, *Ost-Schlesien. Geschicke eines Grenzlandes im Spiegel der Geschichte einer bodenständigen Familie*, Bonn 1950; L. Novák, *Ondra Foltýn a jeho rod na Karvínsku*, „Těšínsko” 1960, z. 11, s. 11–15; J. Pilch, *Ustrońska rodzina Lipowczanów*, „Pamiętnik Ustroński” 1992, t. 5, s. 59–73; B. Poloczkowa, *Dzieje starego młyna w Ustroniu i rodziny młynarzy Kralów*, „Ziemia Śląska” 1993, t. 3, s. 163–182; J. Sztefek, *Niektóre gałęzie drzewa genealogicznego rodziny Szczepańskich*, „Pamiętnik Ustroński” 1993, t. 6, s. 13; J. Wrzoł, E. Woźniak, *W służbie Boga i Ojczyzny: ród Wrzołów z Zabrzega*, Czechowice-Dziedzice 1994; J. Sztefek, *Kilka przyczynków do drzewa genealogicznego rodziny Śliwków z Polany*, „Pamiętnik Ustroński” 1995, t. 8, s. 11–12; M. Morys-Twarowski, *Krąg rodzinny Marii Lipa (1830–1920). Ze studiów nad genealogią rodzin chłopskich na Śląsku Cieszyńskim*, „Pamiętnik Cieszyński” 2005, t. 20, s. 11–15; M. Bogus, *Kotulowie i ich działania oświatowe na Śląsku Cieszyńskim w XIX i XX wieku*, Ostrava 2006, zwł. s. 91–116; M. Morys-Twarowski, *Przyczynki do genealogii Franciszka Śniegonia, biskupa-sufragana wrocławskiego*, „Śląski Kwartalnik Historyczny. Sobótka” 2010, r. 65, z. 4, s. 597–604; idem, *Losy chłopskiej rodziny Lipów ze Śląska Cieszyńskiego do 1918 roku i jej droga do polskiej narodowości*, „Świat i Słowo” 2011, t. 2 (17), s. 171–130; idem, *Pszczółkowie z Krasnej koło Cieszyna od XVII do początku XX wieku*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2011, z. 138, s. 97–108; idem, *Rodzinne powiązania cieszyńskich elit w okresie*

Niniejszy artykuł został poświęcony rodzinie Zajaków, osiadłej w Ogródzonej koło Cieszyna. Był to jeden z najważniejszych rodów chłopskich w tej wiosce⁸, związany z nią od 1614 roku. Losy każdej rodziny stanowią pewnego rodzaju egzemplifikację wielkich procesów dziejowych. W przypadku Zajaków na szczególną uwagę zasługują ich wybory wyznaniowe w XVIII wieku, przechodzenie niektórych przedstawicieli rodu w szeregi inteligencji na przestrzeni XIX i XX wieku oraz ich działalność społeczna i polityczna w okresie po zniesieniu pańszczyzny w 1848 roku. Opracowanie dziejów kolejnego rodu siedlaczego pozwoli też lepiej poznać funkcjonowanie elit chłopskich na Śląsku Cieszyńskim, a zebrany materiał powinien okazać się użyteczny także z punktu widzenia demografii historycznej.

Podstawowym źródłem do rekonstrukcji genealogii rodu Zajaków z Ogródzonej są księgi metrykalne parafii rzymskokatolickiej pw. św. Marii Magdaleny w Cieszynie, prowadzone od 1628 roku, a dla okresu po 1784 roku metryki wyodrębnionej wówczas parafii rzymskokatolickiej pw. św. Mateusza w Ogródzonej. O sytuacji majątkowej Zajaków informują księgi gruntowe Ogródzonej, przechowywane w cieszyńskim oddziale Archiwum Państwowego w Katowicach⁹. Począwszy od połowy XIX wieku zasób źródeł zwiększa się o prasę, przy czym najwięcej szczegółów na temat przedstawicieli opisywanego rodu przyniosła „Gwiazdka Cieszyńska”¹⁰.

międzywojennym na przykładzie rodziny Szczurków, [w:] Rodzina na Śląsku w XIX i na początku XX wieku, red. A. Dawid, A. Maziarz, Opole 2011, s. 211–224; idem, Francusowie w XIX i na początku XX wieku – historia chłopskiej rodziny ze Śląska Cieszyńskiego, „Studia Historyczne” 2012, t. 55, s. 109–122; J. Kliber, Ewangeliccy przodkowie Karola Wojtyły – ród Przeczków z Datyni, „Kalendarz Ewangelicki” 2013, R. 127, s. 162–170; M. Morys-Twarowski, Kładowie z Puńcowa koło Cieszyna od XVIII do początku XX wieku, „Rocznik »Muzeum Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie«” 2014, t. 2, s. 116–157; W. Grajewski, Beskidzka epopeja. Dzieje Hellerów z Huty – górali z Brennej na Śląsku Cieszyńskim, „Rocznik »Muzeum Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie«” 2015, t. 3, s. 52–102.

8 Por. W. Szweđa, *Z dziejów Ogródzonej*, Ogródzona 2008.

9 O samych księgach gruntowych zob.: W. Gojniczek, *Urzędy książęce i ziemskie w ustroju księstwa cieszyńskiego (1477–1653)*, Katowice 2014, s. 155–159.

10 Na temat samej „Gwiazdki Cieszyńskiej” zob. I. Homola-Skańska, „Tygodnik Cieszyński” i „Gwiazdka Cieszyńska” pod redakcją Pawła Stalmacha (1848–1887), Katowice – Kraków 1968.

Najstarsze pokolenia Zająców z Ogródzonej (do 1733 roku)

Pierwszym znanym przedstawicielem rodu Zająców, który osiadł w Ogródzonej był Jerzy Zając, urodzony najpóźniej około 1595 roku. Pod koniec XVI wieku osoby o tym nazwisku pojawiają się w miejscowościach, znajdujących się w pobliżu Ogródzonej: w Gumnach¹¹ i Goleszowie¹². W tym czasie Zającowie mieszkali również w innych częściach Śląska Cieszyńskiego¹³.

O samym Jerzym Zającu wiadomo niewiele. Według informacji podawanych w literaturze, których jednak nie udało mi się pozytywnie zweryfikować, pochodził z Gródka (obecnie na Zaolziu)¹⁴. W 1614 roku w Ogródzonej kupił zagrodę od Maćka Łomnego, a w 1621 roku uzyskał potwierdzenie nabycia wolnego gruntu, wcześniej będącego częścią książecego folwarku¹⁵. Był kowalem; jako *kovarž ohrazensky* występuje w urbarzu tradycyjnie datowanym na 1621 rok, a w rzeczywistości sporządzonym

■ 11 W 1577 r. w urbarzu, czyli spisie powinności chłopskich, sporządzonym na polecenie księcia cieszyńskiego Waclawa III Adama i jego żony Sydonii Katarzyny, wśród mieszkańców Gumien pojawia się niejaki *Zagicz*, zwolniony z danin na rzecz książąt cieszyńskich – *Urbarz Cieszyński z 1577 r.*, wyd. I. Panic, Cieszyn 2001 [Acta Historica Silesiae Superioris, t. 9], s. 38. W 1578 r. grunt w Gumnach kupił Melchior (*Melcher*) Zając. Zmarł między 1579 a 1585 r., kiedy raty za gospodarstwo spłacała już wdowa po nim. Zapewne jego synem lub bratem był Wawrzyniec Zając, zmarły przed 1588 r. Kiedy bowiem w 1588 r. gospodarstwo Melchiora Zająca nabył Jerzy Służebnik, to spłacał sieroty po Wawrzyńcu Zającu – Archiwum Państwowe w Cieszynie [dalej: APC], Komora Cieszyńska [dalej: KC], sygn. 2319, k. 75. Por. też: V. Prasek, *Staré rody na Těšinsku*, „Rodokmen. Časopis pro rodopis, znakovství a ostatní pomocné vědy historické” 1946, t. 1, nr 4, s. 82.

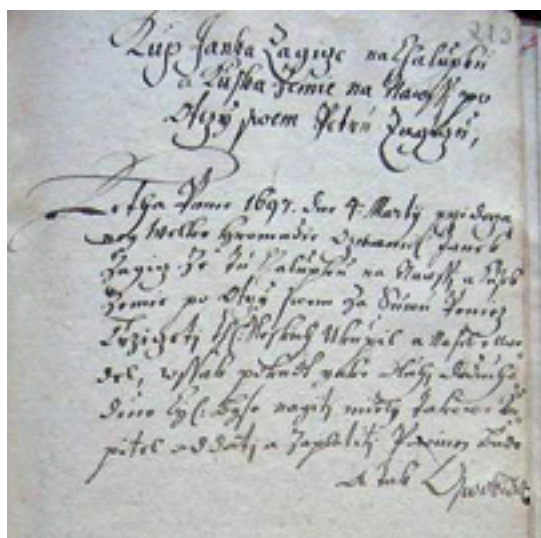
12 W 1577 r. Jan Zając sprzedał w Goleszowie młyn Jerzemu Szlachcie, ale przejął go z powrotem w 1589 r. – V. Prasek, *Staré rody...*, s. 81.

13 Na początku XVI w. burmistrzem Skoczowa był Błażej Zając: D. Pindur, *Książę czasów przelomu. Kazimierz II cieszyński (1450–1528) i jego władztwo*, Wrocław 2010, s. 128. W 1571 r. niejaki Zając był właścicielem gospodarstwa w Kąkolnej (obecnie Koukolná) koło Frysztatu (obecnie część Karwiny): B. Polczkova, *Urbarz „państwa” frysztackiego z roku 1571*, „Pamiętnik Cieszyński” 1997, t. 12, s. 29; por. W. Milerski, *Nazwiska cieszyńskie*, Cieszyn 1996, s. 331. W urbarzu tradycyjnie datowanym na 1621 r. wśród chałupników w Bystrzycy (obecnie Bystrice, Zaolzie) pojawia się Michał Zając: *Urbarz Cieszyński z 1621 r.*, wyd. I. Panic, Cieszyn 2003 [Acta Historica Silesiae Superioris, t. 12], s. 67. Jego potomkiem był najpewniej Jan Zając, który w 1698 r. poślubił Zuzannę Lipus z Bystrzycy: Zemský Archiv v Opavě [dalej: ZAO], Sbirka matrik Severomoravského kraje [dalej: SMSK], sign. Ja IX 19, Indeks metryk ślubów parafii w Wędrzynie (1677–1800), k. 98.

14 *Dědičy kovář v Ohrazení u Těšina*, „Selský archiv” 1904, t. 3, nr 1 (9), s. 28–29.

15 APC, KC, sygn. 2326, k. 209–210v; V. Prasek, *Guntovni a sirotčí registra na Těšinsku*, „Selský archiv” 1907, t. 6, nr 2 (22), s. 101.

później, prawdopodobnie w 1644 lub 1645 roku¹⁶. To pozwala datować zgon Jerzego Zająca na lata 1644–1647, bowiem w kolejnym spisie powinności chłopskich z 1646 lub 1647 roku jako właściciel gruntu figuruje już Paweł Zająć¹⁷.

Fot. 1. Wpis z 1697 roku w księdze gruntowej Ogrodzonej dotyczący kupna gruntu przez Jana Zająca

Źródło: APC, KC, sygn. 2326, s. 213

Paweł Zająć – o ile jego imię nie zostało wpisane przez pomyłkę (w urbarzu czerwonym atramentem przekreślono imię Pawła i wpisano Piotra) – przypuszczalnie był synem Jerzego. Zmarł przed 18 lutego 1653 roku, kiedy to żyło tylko dwóch synów Jerzego: Tomasz i Piotr. Starszy Tomasz urodził się najpóźniej około 1620 roku. Podobnie jak ojciec był kowalem. W nieznanym roku opuścił Ogrodzoną i osiedlił się w Cieszynie, gdzie 11 grudnia 1642 roku przyjął prawa miejskie (stał się pełnoprawnym

■ 16 *Urbarz Cieszyński z 1621 r.*, s. 24. Datacji urbarza zamierzam w przyszłości poświęcić osobny artykuł.

17 APC, KC, sygn. 2546, k. 32 (później czerwonym atramentem przekreślono imię Pawła i wpisano Piotra); edycja: *Urbarz cieszyńskiego klucza dóbr książęcych z 1646 roku*, wyd. I. Panic, Cieszyn 2005 [Acta Historica Silesiae Superioris, t. 16], s. 40. Co do datacji urbarza, zob. też: W. Gojniczek, *U schyłku panowania dynastii Piastów (1528–1653)*, [w:] *Dzieje Cieszyna od pradziejów do czasów współczesnych*, t. 2, red. I. Panic, Cieszyn 2010, s. 41, przypis 27.

„obywatelem” miasta)¹⁸. Zmarł prawdopodobnie przed 1692 rokiem, ponieważ w prowadzonych od tego roku metrykach zgonów parafii św. Marii Magdaleny w Cieszynie brak informacji o jego śmierci. 25 stycznia 1651 roku ożenił się z Anną Szturcówną¹⁹, z którą miał córkę Annę, urodzoną w Cieszynie (chrzest 10 X 1666)²⁰, a prawdopodobnie także syna Tomasza, urodzonego zapewne między 1651 a 1654 rokiem²¹. Ten ostatni był kowalem, w 1688 roku przyjął prawa miejskie Cieszyna, a w latach 1692–1709 doczekał się sześciorga dzieci²².

Piotr Zajęc, młodszy syn Jerzego Zajęca, urodził się przypuszczalnie między 1625 a 1630 rokiem. 18 lutego 1653 roku odkupił od matki rodzinny grunt w Ogrodzonej, zobowiązując się do spłaty brata Tomasza²³. W 1668 roku powiększył majątek o kolejny fragment ziemi, a według literatury w 1691 roku nabył od Abrahama z Ecku następny kawałek gruntu w Ogrodzonej²⁴. Jako zagrodnik w Ogrodzonej pojawia się jeszcze w urbarzu z 1692 roku²⁵. Zmarł przed 4 marca 1697 roku²⁶. W prowadzonych od 1692 roku metrykach zgonów parafii św. Marii Magdaleny w Cieszynie nie odnalazłem informacji o jego śmierci.

W cieszyńskich metrykach od 1660 roku są notowane chrzty dzieci Piotra Zajęca i jego żony Katarzyny, ale możemy przypuszczać, że z tego małżeństwa pochodziły również Ewa Zajęcówna, która 15 października 1673 roku poślubiła Pawła Fignę, wdowca z Ogrodzonej, i Anna Zajęcówna, która 24 stycznia 1682 roku poślubiła Jana Chmiela²⁷. Brak informacji na temat ich narodzin może wynikać nie tylko z braku źródeł (nie zachowała się księga chrztów za lata 1642–1654). Większość mieszkańców Ogrodzonej

■ 18 Muzeum Śląska Cieszyńskiego w Cieszynie, Dział Historii, sygn. 7158, Hermann Zebisch, *Bürgerverzeichnis der Stadt Teschen 1624–1765*; W. Iwanek, *Słownik artystów na Śląsku Cieszyńskim*, „Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu. Sztuka” 1967, z. 2, s. 125.

19 Parafia rzymskokatolicka pw. św. Marii Magdaleny w Cieszynie [dalej: PMMC], *Metryki ślubów*, t. 2, s. 42.

20 PMMC, *Metryki chrztów*, t. 4, s. 85.

21 W metrykach parafii św. Marii Magdaleny w Cieszynie brak informacji o jego chrzcie, ale nie zachował się tom, obejmujący lata 1642–1654. Urodził się zatem zapewne w latach 1651–1654. Hipotezę, że młodszy Tomasz Zajęc był synem starszego sformułował już W. Iwanek, *Słownik artystów...*, s. 125.

22 PMMC, *Metryki chrztów*, t. 8, s. 5, 33, 70, 98, 161; t. 9, s. 4.

23 APC, KC, sygn. 2326, k. 209.

24 APC, KC, sygn. 2326, s. 211–212; V. Prasek, *Guntovni a sirotčí registra na Těšínsku*, s. 101; idem, *Staré rody na Těšínsku*, „Rodokmen. Časopis pro rodopis, znakovství a ostatní pomocné vědy historické” 1946, t. 1, nr 2, s. 51.

25 APC, KC, sygn. 2552, k. 43.

26 APC, KC, sygn. 1942/303, k. 194. Por. APC, KC, sygn. 2326, k. 213.

27 PMMC, *Metryki ślubów*, t. 3, s. 138; t. 4, s. 4.

była protestantami, a Zającowie nie stanowili raczej wyjątku²⁸. Wprawdzie początek kontrreformacji w księstwie cieszyńskim datuje się tradycyjnie na 1609 rok, kiedy książe Adam Waclaw przeszedł na katolicyzm, lecz miała ona stosunkowo łagodny przebieg. Kurs został zaostrożony w 1653 roku, kiedy bezpośrednie rządy w księstwie cieszyńskim objęli Habsburgowie. Już w następnym roku pozbawili protestantów praktycznie wszystkich świątyń²⁹. Traktując ich formalnie jako katolików, zaczęto na większą skalę odnotowywać w metrykach katolickich chrzty, śluby i zgony protestantów. Na dynamikę tego procesu wpływało zaangażowanie władz państwowych i duchownych katolickich z jednej strony, a kłopoty z dostępnością posług religijnych świadczonych przez duchownych luterzańskich z drugiej.

Z pewnością dziećmi Piotra i Katarzyny Zająców były córki: Katarzyna (chrzest 19 IX 1660), Maria (chrzest 17 VI 1663), obie być może zmarłe w dzieciństwie³⁰, i Jadwiga (chrzest 25 X 1673), od 18 października 1699 roku żona Adama Kozła³¹, oraz syn Jan (chrzest 12 VI 1667)³².

Jan Zajęc, syn Piotra, był jednym z najbogatszych gospodarzy w Ogrodzonej. W 1697 roku wszedł w posiadanie rodzinnego gruntu³³. Wprawdzie w 1702 roku uszczuplił swój stan posiadania, sprzedając za 100 talarów śląskich dwa stawy cieszyńskiemu mieszczańsinowi Adamowi Głowaczowi³⁴, ale później zajął się powiększaniem majątku.

Przez wiele lat dzierżawił folwark Komory Cieszyńskiej (tak nazywano zarząd kompleksu dóbr książęcych, które po wygaśnięciu Piastów cieszyńskich w 1653 roku przejęli Habsburgowie) w Ogrodzonej³⁵. Nie ograniczał się tylko do dzierżawy. 9 lipca 1717 roku nabył fragment

■ 28 *Visitationsberichte der Diözese Breslau. Archidiakonat Oppeln*, Teil 1, wyd. J. Jungnitz, Breslau 1904, s. 571. Protestantem był Jan Zajęc, syn Piotra Zająca.

29 Por. D. Pindur, *Století rekatolizace Těšínska. Ke konfesním proměnám – od knížete po poddané (1609–1709)*, [w:] *Trzysta lat tolerancji na Śląsku Cieszyńskim. W trzystulecie założenia kościoła Jezusowego w Cieszynie*, red. R. Czyż, W. Gojniczek, D. Spratek, Cieszyn – Český Těšín 2010, s. 89–129; I. Panic, *Śląsk Cieszyński w początkach czasów nowożytnych (1528–1653)*, Cieszyn 2011 [Dzieje Śląska Cieszyńskiego od zarania do czasów współczesnych, red. I. Panic, t. 3], s. 294–295; J. Spyra, *Śląsk Cieszyński...*, s. 310–312.

30 PMMC, Metryki chrztów, t. 3, s. 87; t. 4, s. 39 (jako matka Marii została wpisana Ewa, ale była to zapewne pomyłka księdza prowadzącego księgi metrykalne). W cieszyńskich metrykach nie udało mi się odnaleźć informacji na temat ich ślubów.

31 PMMC, Metryki chrztów, t. 6, s. 30; PMMC, Metryki ślubów, t. 4, s. 120.

32 PMMC, Metryki chrztów, t. 5, s. 9.

33 APC, KC, sygn. 1942/303, k. 194. Por. APC, KC, sygn. 2326, k. 213.

34 ZAO, Urbaniální komise Slezska [dalej: UKS], inv. č. 183.

35 W. Szweda, *Z dziejów...*, s. 55. Por. J. Chlebowczyk, *Gospodarka Komory Cieszyńskiej na przełomie XVII–XVIII oraz w pierwszej połowie XVIII w.*, Wrocław 1966, s. 77.

folwarku³⁶. Kilkanaście miesięcy później, 9 grudnia 1718 roku, kupił grunt w Ogrodzonej od Michała Wróbla (*Wrubla*). Umowę potwierdzono 9 listopada 1719 roku na zamku w Cieszynie, a raty za grunt Zając spłacał do 1729 roku³⁷. Nowy właściciel starał się o zamianę przypadającej na ten obszar robocizny na czynsz, co jednak według literatury mu się nie udało³⁸. Tymczasem z dokumentu Franciszka Antoniego Gössingera, regenta Komory Cieszyńskiej, wystawionego 8 października 1721 roku wynika, że Jan Zając dopiął swego i od 1722 roku za grunt Wróblowski miał płacić rocznie dziesięć talarów śląskich³⁹.

Ciekawie wyglądają w tym kontekście wybory religijne Jana Zająca. Badacze wskazują, że protestanczy chłopi na Śląsku Cieszyńskim starali się wchodzić w posiadanie gruntów i utrzymywać się na nich, aby zapewnić sobie lepszą pozycję w przypadku zmuszania ich do zmiany wyznania⁴⁰. To oczywiste, że im bogatszy chłop, w tym dogodniejszej sytuacji znajdował się w ewentualnym starciu z władzą, nie tylko w kwestiach religijnych. Tymczasem Jan Zając, właściciel dwóch gruntów w Ogrodzonej i dzierżawca książecego folwarku, między 1719 a 1729 rokiem przeszedł z protestantyzmu na katolicyzm⁴¹. Wprawdzie po 1709 roku luteranie cieszyli się tolerancją na Śląsku Cieszyńskim, ale nie ustawały naciski ze strony władz na rekatoлизację społeczeństwa. Wystarczy wskazać na historię mieszkańca Ogrodzonej, protestanta Andrzeja Brody, który chciał się ożenić z katoliczką. Dziekan cieszyński Jan Twaruska groził mu, że jeżeli nie przejdzie na katolicyzm, to pójdzie do austriackiego wojska. Nawet kazał kościelnemu

■ 36 ZAO, UKS, inv. č. 182. Zgodę w tej sprawie musiał wydać centralny zarząd Komory, co nastąpiło w grudniu 1716 r. Taki sam kontrakt, przypuszczalnie jego drugi egzemplarz, znajdował się przed I wojną światową w zbiorach Muzeum Śląskiego w Cieszynie; J. Lubojacki, *Pergaminy w Muzeum śląskim*, „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 87 z 31.10.1913, s. 6.

37 APC, KC, sygn. 1942/303, k. 122v–123v.

38 J. Chlebowczyk, *Gospodarka Komory...*, s. 77 (bez podania nazwiska Zająca); W. Szweđa, *Z dziejów...*, s. 55.

39 Muzeum im. Gustawa Morcinka w Skoczowie, MC/S/1189. Za zwrócenie uwagi na ten dokument dziękuję prof. Januszowi Spyrcze.

40 Por. F. Popiołek, *Studia z dziejów Śląska Cieszyńskiego*, Katowice 1958, s. 57; J. Chlebowczyk, *Gospodarka Komory...*, s. 52–53; B. Poloczkowa, *Znaki pieczętno...*, s. 90.

41 Jeszcze w styczniu 1719 r. Jan Zając i jego żona Maria byli określani jako heretycy: PPMC, *Metryki chrztów*, t. 10, s. 9. We wrześniu 1729 r. Jan Zając był już nazwany katolikiem: PPMC, *Metryki ślubów*, t. 5, s. 262. Nie znalazłem informacji o konwersji Zająców w zachowanym w parafii św. Marii Magdaleny w Cieszynie rejestrze nawróconych z lat 1718–1850.

przynieść łańcuszki, aby uczynić groźbę bardziej realną⁴². Jednak w samej Ogrodzonej odnajdujemy wiele rodzin, które pozostały przy wyznaniu protestanckim⁴³. Sam Jan Zajęc zmarł jako katolik 28 grudnia 1732 roku⁴⁴.

Spory problem sprawia ustalenie szczegółów dotyczących małżeństw tego bogatego gospodarza. Niewątpliwie jego żoną była Maria, zmarła 20 marca 1729 roku⁴⁵. Pół roku po jej śmierci Jan Zajęc stanął po raz kolejny na ślubnym kobiercu. 22 albo 27 września 1729 roku w Cieszynie poślubił Esterę, wdowę po Tomaszu Bohuckim, luterankę z Końskiej (obecnie Konská, część miasta Trzyniec na Zaolziu)⁴⁶. Nie można wykluczyć, że przed ślubem z Marią Jan Zajęc był już żonaty⁴⁷.

Dziećmi Jana Zajęca byli: Jerzy (*przed 1705)⁴⁸, Jan (*około 1704 †5 XI 1716)⁴⁹, zapewne Maria (†IV 1707 jako dziecko)⁵⁰, Anna (chrzest 19 IV

■ 42 K. Michejda, *Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim*, [w:] *Z dziejów Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim*, red. T.J. Zieliński, Warszawa 1992, s. 80.

43 W spisie mieszkańców Ogrodzonej z ok. 1751 r., przechowywanym w PMMC, odnajdujemy sporo rodzin protestanckich (m.in. Fuskowie, Kozielowie, Oleownikowie, Rygulscy, Stalmachowie).

44 PMMC, Metryki zgonów, t. 2, s. 324.

45 PMMC, Metryki zgonów, t. 2, s. 272.

46 PMMC, Metryki ślubów, t. 5, s. 262 (tam data 22 września 1729 r. i podano, że Estera nazywała się Polokowa – zapewne chodziło o panięskie nazwisko): ZAO, SMSK, sign. Ja VI 3, Metryki ślubów parafii rzymskokatolickiej w Trzycieżu (1725–1784), k. 12v. Jej pierwszy mąż, Tomasz Bohucki, zmarł 27 lutego 1723 r. w Końskiej, licząc w chwili śmierci – wg metryki zgonu 70 lat: ZAOS, SMSK, sign. Ja VI 4, Metryki zgonów parafii rzymskokatolickiej w Trzycieżu (1720–1784), k. 6.

47 28 sierpnia 1689 r. w Cieszynie Jan Zajęc (Zaicz) poślubił Ewę Fignównę, córkę Tomasza: PMMC, Metryki ślubów, t. 4, s. 56. Sama zbieżność imienia i nazwiska to jednak za mało, aby przesądzać o identyfikacji. Jan Zajęc i jego żona Anna mieli córkę Marię, urodzoną w Kisielowie, ochrzczonej 23 czerwca 1705 r.: PMMC, Metryki chrztów, t. 8, s. 144. Przeciw identyfikacji przemawia fakt, że dziecko urodziło się nie w Ogrodzonej, lecz w sąsiedniej wsi. Możliwe, że ów „kisielowski” Jan Zajęc był tożsamy z Janem Zajęcem, którego syn Andrzej, katolik, mieszkał w pobliskim Iskrzyczynie i 23 maja 1741 r. ożenił się z Ewą Labzą, pochodzącą z tej samej miejscowości: Parafia rzymskokatolicka pw. św. Małgorzaty w Dębowcu, Metryki ślubów, t. 1, [b.p.] (uwaga: w tej samej księdze po ślubach następują wpisy, dotyczące zgonów mieszkańców parafii w Dębowcu).

48 APC, KC, sygn. 1942/303, k. 123v. W cieszyńskich metrykach nie udało mi się odnaleźć informacji na temat jego chrztu.

49 PMMC, Metryki zgonów, t. 2, s. 55.

50 PMMC, Metryki zgonów, t. 1, s. 81. Zmarła w Ogrodzonej.

1708)⁵¹, Zuzanna (chrzest 4 I 1712)⁵², Maria (chrzest 5 IV 1716)⁵³ i Jan (chrzest 4 I 1719)⁵⁴.

Anna Zajączówna, córka Jana, była katoliczką. 25 lutego 1726 roku w Cierlicku poślubiła Fryderyka Prescha, wolnego chłopca i katolika z Suchej Górnej⁵⁵. Jej siostra Zuzanna, także katoliczka, 18 listopada 1731 roku poślubiła Jerzego Fobera z Markłowic koło Cieszyna (obecnie w granicach miasta)⁵⁶. Trzecia z sióstr, Maria, może być identyczna z Marią Zajęc, katoliczką, która zmarła 25 maja 1736 roku i została pochowana na cmentarzu koło kościoła św. Jerzego w Cieszynie⁵⁷.

Po śmierci Jana Zajęca jego dwaj pozostali przy życiu synowie podzielili się majątkiem. Starszy, Jerzy, 7 stycznia 1733 roku nabył grunt tzw. Wróblowski⁵⁸; w księgach metrykalnych raz został odnotowany jako „wolny”, co należy wiązać z posiadaniem dawnego folwarku Komory⁵⁹. Młodszy Jan 22 stycznia 1733 roku kupił grunt pozostający w rękach Zajęców od 1614 roku, co potwierdził dwa dni później⁶⁰.

Linia Zająców z Ogrodzonej nr 1

Grunt Wróblowski w urbarzu z 1770 roku został oznaczony numerem 1 i w ten sposób można określić gospodarującą na nim linię rodu Zajęców. Jej protoplastą był Jerzy Zajęc, który nabył go w 1733 roku. Zajmował ważną pozycję w wiejskiej społeczności, w 1746 roku był nawet wójtem Ogrodzonej⁶¹. Pojawia się w urbarzu sporządzonym w 1755 roku⁶².

Nie jest znana data zgonu Jerzego Zajęca. Jeszcze 14 listopada 1758 roku świadkował na ślubie nauczyciela Bernarda Damka⁶³. Zmarł przed 6 listopada 1766 roku, kiedy to w Kościele Jezusowym w Cieszynie

■ 51 PMMC, Metryki chrztów, t. 8, s. 191.

52 PMMC, Metryki chrztów, t. 9, s. 56.

53 PMMC, Metryki chrztów, t. 9, s. 180.

54 PMMC, Metryki chrztów, t. 10, s. 9.

55 ZAO, SMSK, sign. Ka VII 6, Metryki ślubów parafii w Cierlicku (1703–1726), k. 46v [wg starej paginacji k. 49v].

56 PMMC, Metryki ślubów, t. 5, s. 284.

57 PMMC, Metryki zgonów, t. 2, s. 348.

58 APC, KC, sygn. 1942/303, k. 123v.

59 Biblioteka i Archiwum im. Tschammera w Cieszynie, Metryki ślubów parafii ewangelicko-augsburskiej w Cieszynie, t. 1, s. 674.

60 APC, KC, sygn. 1942/303, k. 194.

61 APC, KC, sygn. 1942/303, k. 3v.

62 APC, KC, sygn. 2561, k. 100.

63 PMMC, Metryki ślubów, t. 6, s. 175.

Jerzy Broda, protestant z Ogrodzonej, poślubił Zuzannę Macurównę, córkę wójta z Łazów, a jednym ze świadków był „Jerzi Zaiąc, po nieboszczyku Jerzim Zaiącu bywałem Wolnym w Ogrodzonej, pozostały posrzedni Syn z Ogrodzonej”⁶⁴.

Jerzy Zając od 1 października 1726 roku był żonaty z Ewą Nowakówką, katoliczką z Goleiszowa⁶⁵. Ewa przeżyła męża i po jego śmierci gospodarowała na jego gruncie. W związku z tym pojawia się w urbarzu z 1770 roku⁶⁶.

Z małżeństwa Ewy i Jerzego Zająców pochodzili: Jan (chrzest 26 V 1728)⁶⁷, Jerzy (chrzest 31 III 1730)⁶⁸, Adam (chrzest 11 VI 1732)⁶⁹, Paweł (chrzest 29 III 1734)⁷⁰, Jakub (chrzest 19 III 1736)⁷¹, Andrzej (chrzest 6 VIII 1738)⁷², Michał (chrzest 15 V 1742 †1743–1753)⁷³, Maria (chrzest 9 II 1746), od 9 października 1770 roku żona Jana Lanca, katolika z Goleiszowa⁷⁴, i Anna (chrzest 5 III 1752 †7 II albo 7 III 1805), od 4 lipca 1775 roku żona Jana Ciemały, gospodarza w Ogrodzonej nr 3 „na Kubankowicach”⁷⁵.

■ 64 Biblioteka i Archiwum im. Tschammera w Cieszynie, Metryki ślubów parafii ewangelicko-augsburskiej w Cieszynie, t. 1, s. 674. Nie zachował się tom metryk zgonów parafii rzymskokatolickiej św. Marii Magdaleny w Cieszynie, obejmujący wpisy z lata 1743–1774.

65 Parafia rzymskokatolicka pw. św. Michała Archanioła w Goleiszowie [dalej: PMAG], Metryki ślubów, t. 1, s. 204; PMMC, Metryki ślubów, t. 5, s. 226.

66 ZAO, UKS, inv. č. 1115, k. 2 (kopia urbarza w: APC, KC, sygn. 2578, k. 2).

67 PMMC, Metryki chrztów, t. 10, s. 307. W. Szweda, *Z dziejów...*, s. 48, przypuszczał, że Jan Zając był synem Jana (†1732). W rzeczywistości był jego wnukiem.

68 PMMC, Metryki chrztów, t. 10, s. 369.

69 PMAG, Metryki chrztów, t. 2, Goleiszów, [b.p.]. Jako jedyny z rodzeństwa nie urodził się w Ogrodzonej, lecz w Goleiszowie.

70 PMMC, Metryki chrztów, t. 11, s. 10.

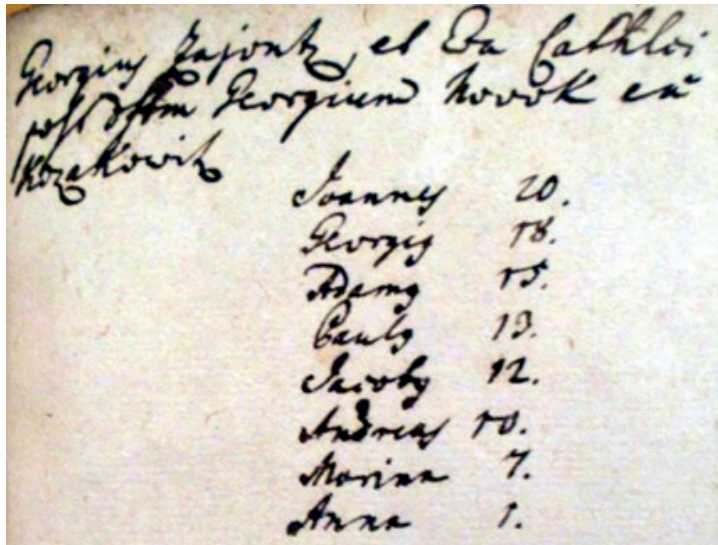
71 PMMC, Metryki chrztów, t. 11, s. 60 (błędnie jako Jan Józef); PMMC, Metryki ślubów, t. 6, s. 426 (filiacja).

72 PMMC, Metryki chrztów, t. 11, s. 122.

73 PMMC, Metryki chrztów, t. 11, s. 240. Nie uwzględnia go spis mieszkańców parafii pw. św. Marii Magdaleny w Cieszynie z połowy XVIII w. Kiedy ów spis został dokładnie sporządzony, ustalał dalsze badania. Na chwilę obecną można powiedzieć, że nie później niż w 1753 r., przypuszczalnie ok. 1751 r.

74 PMMC, Metryki chrztów, t. 11, s. 345; PMMC, Metryki ślubów, t. 6, s. 443.

75 PMMC, Metryki chrztów, t. 11, s. 520; PMMC, Metryki ślubów, t. 6, s. 544; Parafia rzymskokatolicka p.w. św. Marii Magdaleny w Cieszynie (dalej: PMAO), Metryki zgonów, t. 1, Ogrodzona, s. 25; W. Szweda, *Z dziejów...*, s. 23, 55. Zmarła na tyfus.

Fot. 2. Jerzy Zajac z żoną i dziećmi w spisie mieszkańców parafii pw. św. Marii Magdaleny w Cieszynie z około 1751 roku

Źródło: PMMC

Z sześciu synów Jerzego Zająca, którzy dożyli pełnoletniości, dwóch opuściło Ogrodzoną. Adam po 1769 roku zamieszkał w Kamieńcu, jednym z przedmieść Cieszyna⁷⁶. Paweł już w 1761 roku mieszkał w Kozakowicach, później występuje w źródłach jako lokaj (*pincerna*) lub komornik w Hermanicach (obecnie w granicach Ustronia)⁷⁷, następnie jako chałupnik w Hermanicach nr 9⁷⁸, wreszcie jako chałupnik w Ustroniu nr 3⁷⁹. Trzej,

■ 76 9 lutego 1768 r. ożenił się z Ewą Stalmachówną z Koniakowa koło Cieszyna: PMMC, Metryki ślubów, t. 6, s. 387. Jego syn Andrzej urodził się jeszcze w Ogrodzonej (chrzest 21 IX 1769 †25 IV 1781), córka Ewa już w Kamieńcu (chrzest 24 IX 1775). Jerzy Zajac, syn Adama, zmarł 5 czerwca 1776 r. w Bobrku w wieku 3 lat, ale mógł zostać oddany na wychowanie dalszym krewnym: PMMC, Metryki chrztów, t. 13, s. 1230, 1466; Metryki zgonów, t. 4 A, s. 21, 115.

77 Parafia rzymskokatolicka pw. św. Piotra i Pawła w Skoczowie, Metryki ślubów, t. 1, s. 33; PMAG, Metryki ślubów, t. 3, s. 9 (17 XI 1761 r. jego żoną została Ewa Plintówna, katoliczka z Nierodzimia, obecnie w granicach Ustronia); Metryki chrztów, t. 3, s. 519 (25 I 1773 – chrzest córki Zuzanny), t. 4, s. 38 (22 II 1775 – chrzest córki Ewy), 115 (14 XII 1777 – chrzest córki Katarzyny). Wydaje się, że był różnym od Pawła Zająca, który 21 kwietnia 1765 r. jako wdowiec z Hermanic, poślubił Annę Raszkównę: PMAG, Metryki ślubów, t. 3, s. 131.

78 PMAG, Metryki chrztów, t. 4, s. 217 (14 V 1780 – chrzest córki Marii), 284 (27 II 1782 – chrzest syna Jana)

79 Tamże, s. 308 (7 XI 1783 – chrzest syna Pawła).

którzy zostali w Ogrodzonej, zasilili grono ludności bezrolnej. Byli to Jerzy (†20 XII 1793)⁸⁰, Jakub (†5 VII 1783)⁸¹ i Andrzej⁸².

Rodzinnie gospodarstwo w Ogrodzonej nr 1 przejął najstarszy z braci, Jan. Wykupił je 1 listopada 1770 roku, a potwierdził tę czynność przed odpowiednimi władzami 30 września 1773 roku⁸³. Ożenił się w wieku 41 lat. 21 listopada 1769 roku w Skoczowie poślubił Marię, córkę Jerzego Małysha, katoliczkę z Wiślicy koło Skoczowa⁸⁴. Maria Zającowa zmarła 1 kwietnia 1805 roku, a Jan Zając 21 marca 1806 roku⁸⁵. Z tego małżeństwa urodzili się: Anna (chrzest 10 XII 1771 †zapewne przed 1775)⁸⁶, Zuzanna (chrzest 22 V 1774 †23 X 1776)⁸⁷, Jakub (chrzest 24 VII 1777)⁸⁸, Jerzy (chrzest 10 IV 1779)⁸⁹, Jan (chrzest 14 VI 1781 †3 IX 1804)⁹⁰, Maria

■ 80 PMAO, Metryki zgonów, t. 1, Ogrodzona, s. 14; W. Szweđa, *Z dziejów...*, s. 48. 30 stycznia 1769 r. poślubił Ewę Ciemalównę, córkę Andrzeja, katoliczkę z Ogrodzonej: PMMC, Metryki ślubów, t. 6, s. 409. Po ślubie mieszkał w Ogrodzonej nr 17, w 1774 lub 1775 r. przeprowadził się do rodzinnego domu żony (Ogrodzona nr 3).

81 PMMC, Metryki zgonów, t. 4 A, s. 149. 14 listopada 1769 r. poślubił Annę Ciemalównę, córkę Andrzeja, katoliczkę z Ogrodzonej: PMMC, Metryki ślubów, t. 6, s. 426. PMMC, Metryki chrztów, t. 13, s. 1328. Miał z nią córki Marię (chrzest 5 XI 1770) i Ewę (chrzest 20 XII 1771): PMMC, Metryki chrztów, t. 13, s. 1282, 1328. Anna Zającowa zmarła jako wdowa 5 maja 1806 r.: PMAO, Metryki zgonów, t. 1, Ogrodzona, s. 27.

82 21 maja 1770 r. poślubił Marię Ciemalównę, córkę Jakuba, katoliczkę z Ogrodzonej: PMMC, Metryki ślubów, t. 6, s. 434. Początkowo mieszkał w domu rodzinnym, między 1775 a 1778 r. przeniósł się do domu nr 33. Jego dzieci to: Maria (chrzest 14 II 1771), od 5 listopada 1793 r. żona Jana Koziela, chałupnika w Lesznej Górnej, Anna (chrzest 13 XII 1772 †6 X 1776), Zuzanna (chrzest 8 V 1775 †25 V 1777), Jakub (chrzest 20 VII 1778), Anna (chrzest 21 I 1783), Katarzyna (chrzest 29 VIII 1784 †29 VI 1789), Józef (chrzest 18 III 1787 †27 VI 1789) i Zuzanna (chrzest 2 V 1788 †25 VI 1788): PMMC, Metryki chrztów, t. 13, s. 1292, 1363, 1453, 1558; t. 14 A, cz. 1, s. 10, 72; PMMC, Metryki zgonów, t. 4 A, s. 35, 56; PMAO, Metryki chrztów, t. 1, Ogrodzona, s. 8; Metryki ślubów, t. 1, Ogrodzona, s. 9; Metryki zgonów, t. 1, Ogrodzona, s. 4, 29.

83 APC, KC, sygn. 1942/303, k. 124.

84 PMMC, Metryki ślubów, t. 6, s. 427; Parafia rzymskokatolicka pw. św. Piotra i Pawła w Skoczowie, Metryki ślubów, t. 1, s. 116.

85 PMAO, Metryki zgonów, t. 1, Ogrodzona, s. 25, 27; W. Szweđa, *Z dziejów...*, s. 49.

86 PMMC, Metryki chrztów, t. 13, s. 1326. W cieszyńskich i ogrodzieńskich metrykach brak informacji o jej śmierci lub zamążpójściu. Księga zgonów parafii św. Marii Magdaleny w Cieszynie z lat 1744–1774 zaginęła.

87 PMMC, Metryki chrztów, t. 13, s. 1417; PMMC, Metryki zgonów, t. 4 A, s. 38.

88 PMMC, Metryki chrztów, t. 13, s. 1527.

89 PMMC, Metryki chrztów, t. 13, s. 1586.

90 PMMC, Metryki chrztów, t. 13, s. 1665; PMAO, Metryki zgonów, t. 1, Ogrodzona, s. 25.

(chrzest 28 VI 1785 †5 VI 1789)⁹¹ i Maria (chrzest 22 VI 1791 †5 II 1861), od 8 października 1810 roku żona Jana Franka, syna chałupnika w Dębowcu, a od 18 listopada 1811 roku Jana Pszczółki, siedlaka w Krasnej⁹².

Średni z braci, Jerzy, 16 listopada 1802 roku poślubił swoją kuzynkę Marię Zajączównę⁹³ i przeniósł się na jej gospodarstwo do Ogrodzonej nr 26. Prawdopodobnie na dziedzica gruntu w Ogrodzonej nr 1 był przygotowywany najmłodszy z braci, Jan. 12 października 1802 roku poślubił Marię Hernikównę, córkę Jerzego, chałupnika w Łączce, jednak zmarł przedwcześnie 3 września 1804 roku „na kolkę”⁹⁴. Dwa miesiące po jego śmierci, 9 listopada 1804 roku, ziemię wykupił najstarszy Jakub⁹⁵.

Jakub Zając na rodzinnym gruncie gospodarował 37 lat. 20 listopada 1804 roku poślubił Annę Tomankównę, córkę Jana Tomanka, młynarza z Ropicy nr 20, ochrzczoną 3 sierpnia 1785 roku⁹⁶. Tomankowie byli jedną z najbogatszych rodzin chłopskich w Ropicy, a młyn oznaczony numerem 20 znajdował się w ich rękach od 1671 roku⁹⁷. Jakub zmarł 27 września 1841 roku na suchoty. Anna zmarła 21 listopada 1851 roku. Jako przyczynę zgonu w księdze metrykalnej wpisano słabość starczą⁹⁸.

Zmałżeństwa Anny i Jakuba Zająców urodzili się: Maria (*30 XI 1805), od 4 września 1827 roku żona młynarza Jana Karety⁹⁹, Jan (*9 XI 1807)¹⁰⁰, Jerzy (*6 VIII 1810 †19 XII 1810)¹⁰¹, Anna (*1 IV 1812 †10 II 1813)¹⁰²,

■ 91 PMAO, Metryki chrztów, t. 1, Ogrodzona, s. 2; PMAO, Metryki zgonów, t. 1, Ogrodzona, s. 7. Zmarła na ospę.

92 PMAO, Metryki chrztów, t. 1, Ogrodzona, s. 17; Metryki ślubów, t. 1, Ogrodzona, s. 19; M. Morys-Twarowski, *Pszczółkowie z Krasnej koło Cieszyna...*, s. 104.

93 PMAO, Metryki ślubów, t. 1, Ogrodzona, s. 13.

94 PMAO, Metryki ślubów, t. 1, Łączka, s. 6; PMAO, Metryki zgonów, t. 1, Ogrodzona, s. 25.

95 APC, KC, sygn. 1942/303, k. 124.

96 ZAO, SMSK, sign. Ja V 1, Metryki chrztów, ślubów i zgonów parafii rzymskokatolickiej w Ropicy (1785–1825), k. 2, 123v.

97 J. Londzin, *250-letni jubileusz młyna ropickiego*, „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 79 z 25.10.1921, s. 1–2; S. Zahradnik, *Ropice – vesnice Těšínska. Ropica – wioska cieszyńska*, Ropice 2004.

98 PMAO, Metryki zgonów, t. 2, Ogrodzona, s. 7, 27; W. Szweda, *Z dziejów...*, s. 49.

99 PMAO, Metryki chrztów, t. 1, Ogrodzona, s. 41; Metryki ślubów, t. 1, Ogrodzona, s. 31.

100 PMAO, Metryki chrztów, t. 1, Ogrodzona, s. 44.

101 PMAO, Metryki chrztów, t. 1, Ogrodzona, s. 48; PMAO, Metryki zgonów, t. 1, Ogrodzona, s. 31. Zmarł na konwulsje (Freisen).

102 PMAO, Metryki chrztów, t. 1, Ogrodzona, s. 51; PMAO, Metryki zgonów, t. 1, Ogrodzona, s. 33. Zmarła na ospę.

Paweł (chrzest 10 III 1813)¹⁰³, Anna (*9 I 1817 †4 IX 1833)¹⁰⁴, Andrzej (chrzest 30 XI 1818)¹⁰⁵, Jerzy (*13 V 1821 †przed 7 IX 1826)¹⁰⁶, Ewa (*1 XII 1823), od 11 października 1842 roku żona Pawła Cinciały, siedlaka w Wędryni¹⁰⁷, i Jerzy (*7 IX 1826)¹⁰⁸.

O wszystkich synach Jakuba Zająca można powiedzieć, że osiągnęli sukces materialny. Jan w 1832 roku kupił grunt w Ogrodzonej nr 17¹⁰⁹. Paweł 7 maja 1833 roku ożenił się ze swoją kuzynką Ewą Zajęcówną¹¹⁰ i przeniósł się na jej gospodarstwo do Ogrodzonej nr 26.

Najzdolniejszym z rodzeństwa był zapewne Andrzej. Uczył się w Szkole Głównej w Cieszynie, następnie w latach 1834–1839 w gimnazjum katolickim w Cieszynie, później studiował medycynę na Uniwersytecie Wiedeńskim. Studia ukończył w 1847 roku¹¹¹. Resztę życia spędził w Cieszynie. Udzielał się społecznie. W 1850 roku odpowiedział na apel „Tygodnika Cieszyńskiego” i przekazał złoty reński na pogorzalców z Krakowa¹¹². W sprawozdaniu gimnazjum niemieckiego w Cieszynie za rok 1863 dziękowano mu za bezinteresowną pomoc medyczną dla uczniów tej szkoły średniej¹¹³. W 1870 roku ufundował Drogę Krzyżową do kościoła w Ogrodzonej¹¹⁴. W 1870 roku został wybrany członkiem wydziału Cieszyna (odpowiednik dzisiejszej rady miasta)¹¹⁵ i miejscowej rady

■ 103 PMAO, Metryki chrztów, t. 1, Ogrodzona, s. 54.

104 PMAO, Metryki chrztów, t. 1, Ogrodzona, s. 59; PMAO, Metryki zgonów, t. 1, Ogrodzona, s. 66. Zmarła na suchoty.

105 PMAO, Metryki chrztów, t. 1, Ogrodzona, s. 64.

106 PMAO, Metryki chrztów, t. 1, Ogrodzona, s. 74.

107 PMAO, Metryki chrztów, t. 2, Ogrodzona, k. 2; PMAO, Metryki ślubów, t. 1, Ogrodzona, s. 47.

108 PMAO, Metryki chrztów, t. 2, Ogrodzona, k. 11.

109 APC, KC, sygn. 1942/303, k. 173.

110 PMAO, Metryki ślubów, t. 1, Ogrodzona, s. 39. W metryce ślubu brak wzmianki o ewentualnej dyspensie.

111 APC, Haupt- und Unterrealschule Teschen, sygn. 52 (w 1833 r. był uczniem trzeciej klasy); APC, Katholisches Gymnasium in Teschen, sygn. 15, s. 477; „Juventus Caesareo-Regii Gymnasii Teschinensis” 1834–1839; „Wiener Zeitung”, nr 10 z 10.01.1848, s. 1; H. Doleżał, *Oberschlesische Studenten an der medizinischen Fakultät der Universität Wien in den Jahren 1818 bis 1938*, [w:] *Górny Śląsk dokumentowanie dziejów lecznictwa ze szczególnym uwzględnieniem ziem dawnych księstw cieszyńskiego i opawskiego*, red. J. M. Dyrda, J. Miozga. Katowice 2007, s. 195.

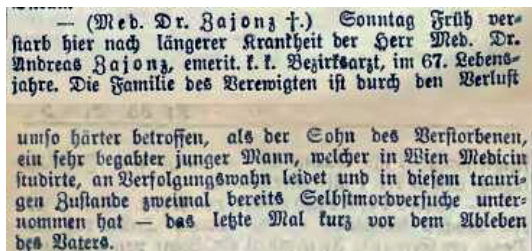
112 „Tygodnik Cieszyński”, nr 27 z 24.08.1850, s. 209.

113 „Programm des K.K. Katholischen Gymnasiums in Teschen für das Schuljahr 1863”, Teschen, s. 70.

114 W. Szweda, *Z dziejów...*, s. 136.

115 „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 11 z 12.03.1870, s. 92; por. „Silesia”, nr 27 z 2.07.1870, s. 343.

szkolnej¹¹⁶. W 1871 roku mianowano go lekarzem okręgowym dla Cieszyna¹¹⁷. W 1881 roku na własną prośbę został przeniesiony w stan spoczynku¹¹⁸. Zmarł 14 marca 1885 roku na zapalenie płuc¹¹⁹. Był dwukrotnie żonaty. 25 sierpnia 1857 roku poślubił Marię Turk, córkę Józefa, mieszczanina w Cieszynie. Owdowiał 28 października 1861 roku¹²⁰. Jego drugą żoną od 1863 roku była Alojzja Schmidt, córka Karola, piekarza z galicyjskiej Białej. Po śmierci Andrzeja Zająca, 17 sierpnia 1889 roku, poślubiła Antoniego Preissa, syna Józefa, burmistrza Frydka¹²¹. Z pierwszego małżeństwa Andrzej Zajęc miał synów: Rudolfa (*4 IX 1858)¹²² i Karola Józefa (*10 II 1860)¹²³, z drugiego córki: Annę (*7 VI 1864 †25 II 1869)¹²⁴ i Herminę (*23 VII 1870 †3 XI 1877)¹²⁵.

Fot. 3. Informacja o śmierci Andrzeja Zająca w niemieckiej gazecie „Silesia”

Źródło: „Silesia”, nr 33 z 18 III 1885, s. 3–4

Na rodzinnym gospodarstwie w Ogródzonej nr 1 pozostał najmłodszy syn Jakuba Zająca, Jerzy. Wykupił je w 1846 roku¹²⁶. Regularnie wybierano

■ 116 „Silesia”, nr 45 z 5.11.1870, s. 555.

117 „Opavský Týdenník”, nr 25 z 24.06.1871, s. 200.

118 „Nowy Czas”, nr 36 z 3.09.1881, s. 284.

119 PMMC, Metryki zgonów, t. 8 A, Cieszyn, s. 267; „Silesia”, nr 33 z 18.03.1885, s. 3; „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 12 z 21.03.1885, s. 126.

120 PMMC, Metryki ślubów, t. 9 A, Cieszyn, s. 47; PMMC, Metryki zgonów, t. 7 A, Cieszyn, s. 62. Maria Zajęcowa zmarła na gruźlicę.

121 PMMC, Księga zapowiedzi przedślubnych, 1863, nr 54; PMMC, Metryki chrztów, t. 20 A, Cieszyn, s. 57, 109; ZAO, SMSK, sign. Fr V 15, Metryki ślubów parafii w Dobrej (1847–1894), s.126a.

122 PMMC, Metryki chrztów, t. 19 A, Cieszyn, s. 119.

123 PMMC, Metryki chrztów, t. 20 A, Cieszyn, s. 14. W l. 1876–1878 uczeń Szkoły Rolniczej w Kocobędzu – „Jahresbericht der österr.-schlesischen Landes-Ackerbauschule zu Ktozbenz bei Teschen” 1899, s. 23.

124 PMMC, Metryki chrztów, t. 20 A, Cieszyn, s. 57; PMMC, Metryki zgonów, t. 7 A, Cieszyn, s. 117.

125 PMMC, Metryki chrztów, t. 20 A, Cieszyn, s. 109; PMMC, Metryki zgonów, t. 7 A, Cieszyn, s. 90.

126 APC, KC, sygn. 1942/303, k. 126–127.

go radnym wsi, nie przyjął jednak oferowanego mu urzędu wójta¹²⁷. Stał na czele miejscowego komitetu kościelnego¹²⁸. Należał do Towarzystwa Naukowej Pomocy Księstwa Cieszyńskiego¹²⁹. 30 stycznia 1853 roku w Cieszynie Jerzy Zajac poślubił Annę Markównę, córkę Franciszka Marka, siedlaka i wójta Sibicy koło Cieszyna, urodzoną 21 lutego 1834 roku¹³⁰. Małżonkowie byli ze sobą blisko spokrewnieni. Ich matki, Anna z Tomanków Zającowa i Justyna z Tomanków Markowa, były siostrami¹³¹.

W latach 1870 i 1871 w wyborach do Sejmu Krajowego w Opawie głosował na kandydatów proniemieckich, Jerzego Stonawskiego i Henryka Michnika¹³². Przypuszczam, że pewien wpływ na Zająca mógł mieć ówczesny wójt Ogrodzonej, Adolf Pohl, zwolennik stronnictwa niemieckiego¹³³, a jednocześnie sąsiad, z którym utrzymywał dobre stosunki. Przykładowo, kiedy w 1862 roku Pohlowi skradziono dwa konie z bryczką Jerzy Zajac i proboszcz zebrali składkę na rzecz poszkodowanego (zebrali 100 złotych reńskich, co nieco zrównoważyło szkodę, wynoszącą 230 reńskich)¹³⁴.

Później Jerzy Zajac zmienił przekonania. Jego syn Jan był uświadomionym narodowo Polakiem, a trudno, żeby na jego postawę nie miał wpływu dom rodzinny. Sam Jerzy doczekał się ciepłego wspomnienia pośmiertnego na łamach „Gwiazdki Cieszyńskiej”, organu polskiego stronnictwa narodowego, a od połowy lat 80. XIX w. jego katolickiego skrzydła. W jesieni życia, w 1895 roku, został członkiem Kółka Rolniczego w Ogrodzonej¹³⁵, zakładanego przez polskich narodowców. Zwróćmy uwagę, że jego szwagier i zarazem brat cioteczny, Paweł Marek z Sibicy, był jednym z czołowych polskich działaczy narodowych w regionie i zasiadał w zarządzie Macierzy Szkolnej Księstwa Cieszyńskiego, założonego w 1885 roku

■ 127 „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 35 z 29.08.1896, s. 354–355. Jako radny gminy poświadczony w: „Silesia. Kalender für das Herzogthum Schlesien...” 1866, Teschen 1865, s. 22.

128 W. Szweida, *Z dziejów...*, s. 136.

129 „Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Księstwa Cieszyńskiego” 1878/79, s. 4; 1883/84, s. 5.

130 PPMC, Metryki ślubów, t. 9 B, Sibica, s. 3; PPMC, Metryki chrztów, t. 17 A, Sibica, s. 21.

131 ZAO, SMSK, sign. Ja V 1, Metryki chrztów, ślubów i zgonów parafii rzymskokatolickiej w Ropicy (1785–1825), k. 2, 33, 132v.

132 „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 29 z 16.07.1870, s. 239; nr 36 z 9.09.1871, s. 287.

133 Pohl w 1872 r. popierał niemieckiego kandydata do Sejmu Krajowego w Opawie: „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 48 z 30.11.1872, s. 386.

134 „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 11 z 15.03.1862, s. 88.

135 „Rolnik Śląski”, nr 4 z 24.02.1895, s. 27.

stowarzyszenia, które starało się o utworzenie polskiej szkoły średniej na Śląsku Cieszyńskim¹³⁶.

Jerzy Zając zmarł 16 sierpnia 1896 roku¹³⁷. W testamencie przewidział legat (zobowiązanie spadkobierców do spełnienia określonego świadczenia) na założenie nowego Bożego Grobu w ogrodzieńskim kościele, który urządziła wdowa Anna Zającowa¹³⁸. Jerzy Zając chciał też ufundować kaplicę pw. Opatrzności Bożej. Kamień węgielny położono pod nią 17 maja 1898 roku, a samą kapliczkę poświęcono cztery miesiące później¹³⁹. Anna Zającowa zmarła 27 września 1926 roku w Ogrodzonej, dożywając 92 lat¹⁴⁰.

Z małżeństwa Anny i Jerzego Zająców pochodziły córki: Maria (*15 XI 1853 †30 XI 1854)¹⁴¹, Maria (*19 VIII 1856 †18 V 1936)¹⁴², Anna (*8 II 1857), od 28 sierpnia 1876 roku żona Jana Raszki z Wędryni¹⁴³, Zuzanna (*26 V 1861 †1935), od 24 lipca 1883 roku żona Antoniego Bażanta (*14 V 1853 †3 II 1906), rodem z Trzyńca, młynarza, członka wydziału gminnego i radnego w Ustroniu, współzałożyciela Towarzystwa Upiększania Ustronia¹⁴⁴, Ewa (*27 IV 1863), od 17 lipca 1888 roku żona Pawła Kaszpera,

■ 136 „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 48 z 1.12.1894, s. 481.

137 „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 35 z 29.08.1896, s. 354–355.

138 „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 17 z 24.04.1897, s. 180.

139 „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 21 z 21.05.1898, s. 228; nr 38 z 17.09.1898, s. 399.

140 Urząd Stanu Cywilnego w Dębowcu [dalej: USCD], Metryki zgonów parafii rzymskokatolickiej pw. św. Mateusza Apostoła w Ogrodzonej (1890–1945), s. 7; por. „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 80 z 12.10.1926, s. 4; „Poseł Ewangelicki”, nr 43 z 23.10.1926, s. 4.

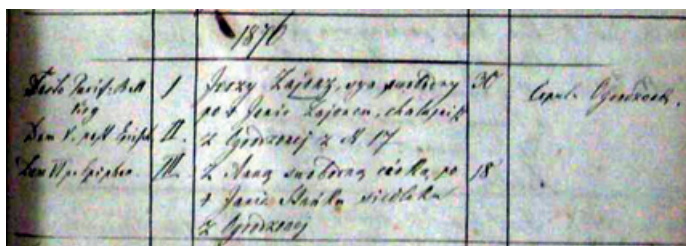
141 PMAO, Metryki chrztów, t. 2, Ogrodzona, s. 88; PMAO, Metryki zgonów, t. 2, Ogrodzona, s. 30.

142 PMAO, Metryki chrztów, t. 3, Ogrodzona, s. 1; USCD, Metryki zgonów parafii rzymskokatolickiej pw. św. Mateusza Apostoła w Ogrodzonej (1890–1945), s. 22 (przyczyną zgonu były „słabość serca oraz uwiad starczy”); W. Szweda, *Z dziejów...*, s. 50.

143 PMAO, Metryki chrztów, t. 3, Ogrodzona, s. 1; Metryki ślubów, t. 2, Ogrodzona, s. 8. W. Szweda, *Z dziejów...*, s. 50, przez pomyłkę (literówka?) podał, że ślub odbył się 24 lipca 1876 r.

144 PMAO, Metryki chrztów, t. 3, Ogrodzona, s. 7; PMAO, Metryki ślubów, t. 2, Ogrodzona, s. 11; ZAO, SMSK, sign. Ja VII 1, Metryki chrztów parafii rzymskokatolickiej w Trzyńcu 1784–1855, k. 86; Parafia ewangelicko-augsburska w Ustroniu, Metryki ślubów, t. 2 (1859–1896), k. 95 (1876 r. – Antoni Bażant poślubił Marię Kralową, wdowę z Ustronia); Archiwum Państwowe w Katowicach Oddział w Bielsku-Białej, Bezirkshauptmannschaft in Bielitz, sygn. 893, s. 401 (wybór na radnego w 1891 r.); Urząd Stanu Cywilnego w Ustroniu, Metryki zgonów parafii rzymskokatolickiej pw. św. Klemensa w Ustroniu 1889–1935, Ustroń, s. 126; B. Poloczkowa, *Dzieje starego młyna w Ustroniu...*, s. 176–177, 181; W. Szweda, *Z dziejów...*, s. 50; B. Kubień, *Wykaz ustrońskich przedsiębiorców z okresu od XVII wieku do 1945 roku w układzie chronologicznym*, „Pamiętnik Ustroński” 2005, t. 12, s. 27; eadem, *Dzieje*

siedlaka w Końskiej i późniejszego wójta tej miejscowości¹⁴⁵, i Klara (*5 IV 1872 +9 IV 1872)¹⁴⁶ oraz syn Jan Józef (*18 XII 1865)¹⁴⁷.

Fot. 4. Zapowiedź ślubu Jerzego Zająca i Anny ze Stańków

Źródło: PMAO, Księga zapowiedzi przedślubnych 1859–1905

Jan Zając zapisał się w historii jako działacz samorządowy, społeczny i narodowy. Był wójtem Ogrodzonej od 1901 lub 1902 roku¹⁴⁸ do stycznia 1930 roku¹⁴⁹. Za jego urzędowania rada gminy Ogrodzonej 22 grudnia 1907 roku uchwaliła, aby obradować w języku polskim, a wszystkie dokumenty sporządzone w języku niemieckim przysyłać do tłumaczenia Wydziałowi Krajowemu w Opawie¹⁵⁰. 9 marca 1914 roku wydział gminy Ogrodzonej wyraził pełne poparcie dla polskich i czeskich posłów, zasiadających w Sejmie Śląskim w Opawie, za ich starania się o polską szkołę

Towarzystw – Pięknosci i Miłosci Ustronia w latach 1888–2009. Szkic monograficzny, „Pamiętnik Ustroński” 2009, t. 14, s. 45–46.

145 PMAO, Metryki chrztów, t. 3, Ogrodzona, s. 9; Metryki ślubów, t. 2, Ogrodzona, s. 15; W. Szweđa, *Z dziejów...*, s. 50. O Kaszperze zob. też: K. Trombik, *Galeria wójtów końszczańskich*, [w:] *Z przeszłości gminy Końskiej*, przygotował do druku S. Zahradnik, Końska – Podlesie 1968, s. 26.

146 PMAO, Metryki chrztów, t. 3, Ogrodzona, s. 19; PMAO, Metryki zgonów, t. 2, Ogrodzona, s. 41. W metryce jako przyczynę zgonu wpisano „słabość do życia” (*Lebensschwäch*).

147 PMAO, Metryki chrztów, t. 3, Ogrodzona, s. 13.

148 Nie był jeszcze wójtem w 1900 r., gdyż w gronie wyborców popierających w wyborach do Rady Państwa w Wiedniu polskich i czeskich kandydatów został wymieniony jako Jan Zając, rolnik w Ogrodzonej. Gdy któryś z wyborców był przelożonym gminy, wyraźnie to zaznaczano: „Przegląd Polityczny” (dodatek do „Rolnika Śląskiego”), nr 24 z 23.12.1900, s. 124. Był już wójtem w połowie 1902 r.: „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 24 z 14.06.1902, s. 284. Brak protokołów gminnych Ogrodzonej utrudnia odtworzenie listy wójtów tej miejscowości. Być może jednak dalsza kwerenda pozwoli dokładniej określić datę objęcia urzędu przez Jana Zająca.

149 „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 4 z 14.01.1930, s. 4; „Poseł Ewangelicki”, nr 3 z 18.01.1930, s. 3. Jego następcą został Jerzy Broda.

150 „Dziennik Cieszyński”, nr 296 z 28.12.1907, s. 3; „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 1 z 1.01.1908, s. 4. Uchwała ta stanowiła jedynie potwierdzenie stanu faktycznego, bo rada gminy Ogrodzonej już wcześniej obradowała w języku polskim.

gospodyń wiejskich w Końskiej, a jednocześnie oburzenie zachowaniem większości posłów Sejmu Śląskiego. Zwrócił się też do Wydziału Krajowego, aby wspomniana placówka, która miała zostać założona na podstawie uchwały sejmowej z 1908 roku, wreszcie powstała. Oświadczenie to podpisało siedem osób: Jan Zając jako wójt, radni Józef Staniek i Jan Koźdoń, proboszcz Mateusz Travnicek, nauczyciel Jan Martinek oraz Jerzy Broda i Franciszek Ponc¹⁵¹.

Jan Zając od 1893 roku był członkiem Towarzystwa Rolniczego Księstwa Cieszyńskiego, zasiadał w jego władzach jako zastępca członka zarządu (1909–1912) i członek zarządu (1912–1913)¹⁵². Współzakładał Kółko Rolnicze w Ogrodzonej (1895), a następnie przez wiele lat był jego wiceprezesem, a od 1913 roku prezesem¹⁵³. Znalazł się też w gronie założycieli ogrodzieńskiej Kasy Reiffeisena (1897)¹⁵⁴ i Ochotniczej Straży Pożarnej (1902), której był pierwszym komendantem (1902–1912) i członkiem honorowym¹⁵⁵.

Gospoda, której właścicielem był Zając, spełniała rolę ośrodka kultury. Odbywały się tam spotkania Kółka Rolniczego¹⁵⁶. 23 maja 1897 roku zorganizowano w niej zgromadzenie Związku Śląskich Katolików¹⁵⁷. W miejscowej prasie pisano o imprezie, która miała miejsce 25 stycznia 1914 roku. Odegrano wtedy sztukę *Młynarz i kominiarz*, później odbyła się zabawa taneczna. Dochód z wydarzenia został przeznaczony na budowę kościoła w Kisielowie (poprzedni spłonął w 1907 roku)¹⁵⁸.

■ 151 „Dziennik Cieszyński”, nr 60 z 14.03.1914, s. 3.

152 „Dziennik Cieszyński”, nr 48 z 28.02.1909, s. 2; nr 59 z 12.03.1912, s. 3; „Rolnik Śląski”, nr 13 z 9.07.1893, s. 99; nr 5 z 13.03.1910, s. 68; nr 4 z 26.02.1911, s. 51; nr 4 z 25.02.1912, s. 50; nr 5 z 9.03.1913, s. 66; nr 3 z 15.02.1914, s. 34; „Poseł Ewangelicki”, nr 11 z 16.03.1912, s. 4; nr 50 z 14.12.1912, s. 5.

153 „Rolnik Śląski”, nr 2 z 27.01.1895, s. 18; nr 4 z 24.02.1895, s. 27; nr 5 z 12.03.1911, s. 80; nr 9 z 10.05.1913, s. 146; „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 8 z 23.02.1895, s. 79–80.

154 „Rolnik Śląski”, nr 23 z 23.12.1896, s. 179; „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 37 z 11.09.1897, s. 429; zob. też: M. Morys-Twarowski, *Jan Martinek (1862–1920). Polský učitel, společenský a národní aktivista*, „Těšinsko” 2013, t. 61, nr 4, s. 34.

155 „Poseł Ewangelicki”, nr 4 z 25.01.1919, s. 4; W. Szweđa, *Z dziejów...*, s. 245–246.

156 „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 8 z 20.02.1897, s. 80.

157 „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 20 z 15.05.1897, s. 221 (zapowiedź); nr 21 z 22.05.1897, s. 232 (zapowiedź); nr 22 z 29.05.1897, s. 238–239 (relacja).

158 Zapowiedzi: „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 6 z 21.01.1914, s. 4; nr 7 z 23.01.1914, s. 6. Relacja: „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 12 z 11.02.1914, s. 3.

Jan Zając aktywnie popierał polski ruch narodowy na Śląsku Cieszyńskim. Składał się na Gimnazjum Polskie w Cieszynie¹⁵⁹ i na Internat im. bł. Melchiora Grodzieckiego¹⁶⁰. Był delegatem Towarzystwa Domu Narodowego¹⁶¹. Reprezentował również polskich narodowców w Radzie Szkolnej Powiatowej w Cieszynie (po raz pierwszy wybrany w 1905 roku, po raz drugi w 1909 roku)¹⁶². W 1904 roku mianowano go zastępcą członka, a w 1910 roku członkiem Wydziału Drogowego w Cieszynie¹⁶³.

W 1928 roku został odznaczony Złotym Medalem 10-lecia Niepodległości¹⁶⁴ i Srebrnym Krzyżem Zasługi¹⁶⁵. W tym samym roku bezskutecznie startował w wyborach do Senatu w okręgu Cieszyn – Pszczyna – Rybnik z listy bloku rządowego¹⁶⁶. W okresie międzywojennym starał się o przyznanie pomocy poszkodowanym przez czeski najazd z 1919 roku¹⁶⁷.

Jan Zając zmarł 22 sierpnia 1943 roku w Ogrodzonej¹⁶⁸. Od 11 listopada 1890 roku był żonaty z Marią Tomaszczukówną (*6 XI 1862 †10 X 1948), córką Jana, rolnika w Zabrzegu¹⁶⁹. Z tego małżeństwa pochodziło jedenaścioro dzieci: Karol Jan, Stanisław Jan, Anna Amelia, Maria Marta, Józef Jerzy, Helena Jadwiga, Marta, Jan Jerzy, Adelajda, Amalia i Małgorzata Gertruda.

Najstarszy z rodzeństwa, Karol Jan (*18 XII 1891), uczył się w niemieckim gimnazjum w Cieszynie (w latach 1904–1908). W czasie I wojny światowej służył w austriackim 100 Pułku Piechoty. Został odznaczony

■ 159 „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 20 z 18.05.1895, s. 199. Zob. też: „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 6 z 8.02.1896, s. 60.

160 „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 5 z 3.02.1906, s. 35; nr 85 z 23.10.1907, s. 427; nr 103 z 24.12.1908, s. 514; nr 19 z 6.03.1912, s. 3; nr 97 z 4.12.1912, s. 4; nr 47 z 12.06.1914, s. 5; nr 47 z 11.05.1918, s. 4.

161 „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 10 z 5.03.1898, s. 110.

162 „Dziennik Cieszyński”, nr 56 z 9.03.1906, s. 3; nr 112 z 18.05.1909, s. 2 (data wyboru: 14 V 1909); „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 44 z 4.11.1905, s. 304; nr 40 z 19.05.1909, s. 201 (data wyboru: 15 V 1909). Do głosowania na tę czwórkę wzywał „Dziennik Cieszyński”, nr 110 z 15.05.1909, s. 3. Zob. też: „Głos Ludu Śląskiego”, nr 8 z 19.02.1910, s. 5.

163 ZAO, Zemský výbor slezský Opava, inv. č. 331, sign. 8 B, karton 519.

164 W. Szweda, *Z dziejów...*, s. 251.

165 „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 7 z 24.01.1928, s. 3.

166 „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 11 z 7.02.1928, s. 2.

167 „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 10 z 7.02.1939, s. 3.

168 USC w Dębowcu, Metryki zgonów parafii rzymskokatolickiej p.w. św. Mateusza Apostoła w Ogrodzonej (1890–1945), s. 34; W. Szweda, *Z dziejów...*, s. 50.

169 PMAO, Księga zapowiedzi przedślubnych (1859–1905); Parafia rzymskokatolicka pw. św. Józefa w Zabrzegu, Odpisy metryk ślubów od r. 1890 do 1945, s. 79/80/81; J. Wrzoł, W. Tyc, *Cmentarz w Zabrzegu, Czechowice-Dziedzice – Zabrzeg 1995*, s. 199; W. Szweda, *Z dziejów...*, s. 50.

Srebrnym Medalem Za Odwagę II klasy. Do domu powrócił jako inwalida. W latach 1922–1925 był właścicielem młyna w Ustroniu. W lutym 1925 roku został dyrektorem nowej Spółdzielni Budowlanej im. Stalmacha i Miarki w Ustroniu. Po 1925 roku wyjechał do Małopolski, zginął w 1939 roku na Wołyniu zamordowany przez Ukraińców¹⁷⁰.

Drugi, Stanisław Jan (*4 V 1893), ukończył Szkołę Realną w Cieszynie. W czasie I wojny światowej powołany do wojska austriackiego, jako kapral służył w 11 Kompanii 13 Pułku Piechoty (Infanterieregiment Nr. 13). We wrześniu 1914 roku został postrzelony w ramię i był hospitalizowany w szpitalu wojskowym nr 7 w Krakowie. Na początku 1915 roku przebywał w szpitalu w Nagy-Várad. Poległ 1 listopada 1915 roku w bitwie nad Soczą (Isonzą)¹⁷¹.

Anna Amalia (*8 V 1894) uczęszczała na tzw. kursy uzupełniające dla dziewcząt w Cieszynie. 18 listopada 1913 roku poślubiła Alfreda Farnika¹⁷², wójta Cierlicka Dolnego w okresie międzywojennym¹⁷³.

Marta Maria (*28 VII 1895) również uczęszczała na tzw. kursy uzupełniające dla dziewcząt w Cieszynie. Od 18 listopada 1919 roku była żoną Józefa Witasska (*30 IX 1890), syna Jana Witasska (†1911), wójta Żermanic¹⁷⁴.

Józef Jerzy (*11 IX 1896) w czasie I wojny światowej został powołany do armii austriackiej, służył w stopniu kadeta. Poległ jesienią 1916 roku¹⁷⁵.

■ 170 USCD, *Metryki chrztów – Ogrodzona (1889–1945)*, s. 42; „Programm des k.k. Albrect-Gymnasium in Teschen” 1904/1905, s. 64 (I klasa); 1905/1906, s. 46 (klasa II); 1906/1907, s. 39 (klasa IV); 1907/1908, s. 48 (klasa V); 1914/1915, s. 17; „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 28 z 7.04.1925, s. 3; B. Kubień, *Wykaz ustroniskich przedsiębiorców*, s. 29; W. Szweđa, *Z dziejów...*, s. 50.

171 USCD, *Metryki chrztów – Ogrodzona (1889–1945)*, s. 45; „Nachrichten über Verwundete und Kranke ausgegeben am” („Wiadomości o rannych i chorych”), nr 18 z 2.10.1914, s. 109; nr 287 z 12.02.1915, s. 54; „Dziennik Cieszyński”, nr 285 z 12.12.1915, s. 4; „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 99 z 10.12.1915, s. 4; „Poseł Ewangelicki”, nr 51 z 17.12.1915, s. 4; „Ślązak”, nr 51 z 18.12.1915, s. 5 (miejsce bitwy „nad Jsono”); APC, *Bezirksgericht Teschen*, sygn. 859.

172 USCD, *Metryki chrztów – Ogrodzona (1889–1945)*, s. 47; „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 54 z 6.07.1910, s. 2; USCD, *Metryki ślubów – Ogrodzona (1888–1945)*, Kisielów (1890–1946), Gumna (1890–1947), Łączka (1886–1948), Ogrodzona, s. 36; W. Szweđa, *Z dziejów...*, s. 50.

173 „Nowy Czas”, nr 49 z 16.12.1923, s. 6.

174 USCD, *Metryki chrztów – Ogrodzona (1889–1945)*, s. 49; „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 55 z 10.07.1917, s. 3; USCD, *Metryki ślubów – Ogrodzona (1888–1945)*, Kisielów (1890–1946), Gumna (1890–1947), Łączka (1886–1948), Ogrodzona, s. 40; ZAO, SMSK, sign. Fr III 5, *Metryki chrztów parafii rzymskokatolickiej w Bruzowicach 1863–1908*, k. 202. O teściu Marty Zającojny: „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 66 z 19.08.1911, s. 4.

175 USCD, *Metryki chrztów – Ogrodzona (1889–1945)*, s. 51; „Ślązak”, nr 47 z 18.11.1916, s. 3.

Helena Jadwiga (*7 X 1897) kształciła się na tzw. kursach uzupełniających dla dziewcząt w Cieszynie. 28 listopada 1922 roku poślubiła Franciszka Stańka (Staniek) (*8 VII 1897), rolnika w Ogrodzonej i działacza społecznego¹⁷⁶.

Marta (*22 I 1899) od 18 listopada 1924 roku była żoną Alojzego Cieniały (*12 VI 1894 w Gutach), urzędnika podatkowego w Cieszynie¹⁷⁷.

Jan Jerzy (*8 VI 1901) w okresie międzywojennym przejął rodzinne gospodarstwo w Ogrodzonej nr 1. W 1936 roku został wybrany członkiem rady nadzorczej nowo założonej Spółki Mleczarskiej w Ogrodzonej. Od 16 listopada 1937 roku był żonaty z Amalią Poncówną (*1913 †2001). W 1956 roku gospodarstwo Amalii i Jana Zająców zostało przeznaczone na centrum nowo powstałej Rolniczej Spółdzielni Rolniczej „Płomień”. Jan Zając zmarł 28 czerwca 1977 roku w Ogrodzonej¹⁷⁸.

Adelajda (*14 XII 1902) od 10 września 1932 roku była żoną Ernesta Krzywonina (*1 I 1904 w Skrzeczoniu), nauczyciela-elektrotechnika¹⁷⁹.

Amalia (*15 XII 1902) uczęszczała na kursy dla dziewcząt w Cieszynie. Od 22 września 1926 roku była żoną Rudolfa Sztwiertni, sekretarza sądowego w Wodzisławiu¹⁸⁰, syna Jana Sztwiertni (*1850 †1912), wójta Kisielowa, polskiego działacza społecznego i narodowego¹⁸¹.

■ 176 USCD, Metryki chrztów – Ogrodzona (1889–1945), s. 54; „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 52 z 2.07.1913, s. 3; USCD, Metryki ślubów – Ogrodzona (1888–1945), Kisielów (1890–1946), Gumna (1890–1947), Łączka (1886–1948), Ogrodzona, s. 42; PMAO, Metryki ślubów, t. 2, Ogrodzona, s. 41–42; W. Szweda, *Z dziejów...*, s. 50. O Franciszku Stańku zob. „Poseł Ewangelicki”, nr 10 z 9.03.1929, s. 2–3; nr 3 z 11.01.1936, s. 4; „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 9 z 31.01.1936, s. 4.

177 USCD, Metryki chrztów – Ogrodzona (1889–1945), s. 56; USCD, Metryki ślubów – Ogrodzona (1888–1945), Kisielów (1890–1946), Gumna (1890–1947), Łączka (1886–1948), Ogrodzona, s. 43; PMAO, Metryki ślubów, t. 2, Ogrodzona, s. 43–44; W. Szweda, *Z dziejów...*, s. 50.

178 USCD, Metryki chrztów – Ogrodzona (1889–1945), s. 60; „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 9 z 31.01.1936, s. 4; W. Szweda, *Z dziejów...*, s. 50, 56.

179 USCD, Metryki chrztów – Ogrodzona (1889–1945), s. 64; USCD, Metryki ślubów – Ogrodzona (1888–1945), Kisielów (1890–1946), Gumna (1890–1947), Łączka (1886–1948), Ogrodzona, s. 49; PMAO, Metryki ślubów, t. 2, Ogrodzona, s. 48–49; W. Szweda, *Z dziejów...*, s. 50.

180 USCD, Metryki chrztów – Ogrodzona (1889–1945), s. 64; „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 51 z 28.06.1921, s. 3; USCD, Metryki ślubów – Ogrodzona (1888–1945), Kisielów (1890–1946), Gumna (1890–1947), Łączka (1886–1948), Ogrodzona, s. 44; PMAO, Metryki ślubów, t. 2, Ogrodzona, s. 43–44; W. Szweda, *Z dziejów...*, s. 50.

181 M. Morys-Twarowski, *Jan Sztwiertnia. Działacz narodowy i społeczny ze Śląska Cieszyńskiego*, „Śląski Kwartalnik Historyczny. Sobótka” 2013, t. 68, z. 1, s. 39–51; idem, *Sztwiertnia Jan (1850–1912), rolnik, działacz na Śląsku Cieszyńskim*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 49, 2013, z. 1, s. 140–141.

Małgorzata Gertruda (*19 VIII 1906 †12 X 1963) od 12 lipca 1927 roku była żoną Floriana Balcara (*26 IV 1900 †22 I 1981), nauczyciela i działacza społecznego¹⁸².

Linia Zająców z Ogrodzonej nr 26 (pierwsza)

Jan Zająć (*1719) już jako czternastolatek został formalnie właścicielem gruntu, należącego do Zająców od 1614 roku. Około 1739 roku poślubił Ewę, katoliczkę, której pochodzenia nie zdołałem ustalić¹⁸³. Zmarł zapewne w 1746 lub na początku 1747 roku¹⁸⁴. Wdowa po nim 26 listopada 1747 roku poślubiła Pawła Pszczółkę z Ogrodzonej¹⁸⁵. Pszczółka był protestantem, dlatego musiał zobowiązać się wraz z żoną-katoliczką, że wszystkie dzieci wychowa w wierze katolickiej¹⁸⁶. Paweł Pszczółka zmarł 26 sierpnia 1798 roku w Ogrodzonej¹⁸⁷.

Ewa i Jan Zającowie mieli troje dzieci: Marię (chrzest 8 VII 1740 † po 1750)¹⁸⁸, Jana (chrzest 17 XII 1742)¹⁸⁹ i Adama (chrzest 4 XII 1744)¹⁹⁰. Starszy z synów pracował jako książeży szafarz (ekonom) w niedalekich Kostkowicach, zmarł 30 grudnia 1805 roku w Ogrodzonej¹⁹¹. Był dwukrotnie żonaty. 14 listopada 1775 roku poślubił Annę Kotalównę, córkę

■ 182 USCD, Metryki chrztów – Ogrodzona (1889–1945), s. 70; PMAO, Metryki ślubów, t. 2, Ogrodzona, s. 44–45. O Florianie Balcarze zob. J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny...*, t. 3, s. 23.

183 Informacji o ślubie Ewy i Jana Zająców nie udało mi się odnaleźć w księgach metrykalnych parafii pw. św. Marii Magdaleny w Cieszynie. Przeszukałem pod tym kątem także metryki parafii pw. św. Małgorzaty w Dębowcu i parafii pw. św. Trójcy w Cierlicku. W parafii w Goleszowie brak księgi ślubów z lat 1732–1752; niewykluczone, że Ewa Zającowa pochodziła właśnie stamtąd.

184 Wdowa po nim, biorąc pod uwagę pracę na 72-hektarowym gospodarstwie, raczej nie trwałaby we wdowieństwie dłużej niż rok.

185 PMMC, Metryki ślubów, t. 6, s. 28.

186 Książnica Cieszyńska w Cieszynie, Biblioteka Dekanatu – Rękopisy, sygn. 54, nr 4.

187 W. Szweđa, *Z dziejów...*, s. 76.

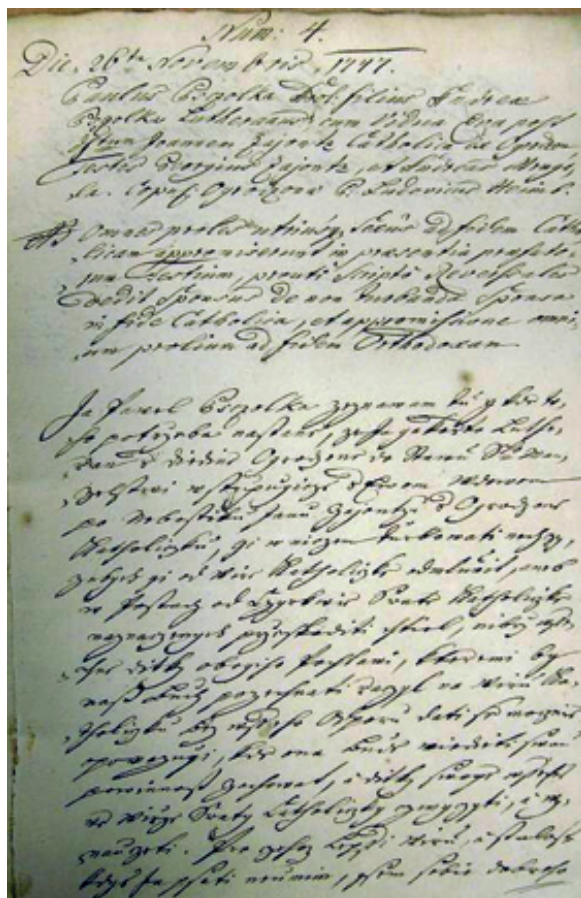
188 PMMC, Metryki chrztów, t. 11, s. 196. W cieszyńskich metrykach ślubów brak informacji o jej ślubie, co pozwala domyślać się, że zmarła w dzieciństwie lub młodości. Brak księgi zgonów parafii św. Marii Magdaleny w Cieszynie z lat 1744–1774 uniemożliwia zweryfikowanie tej hipotezy. Wymienia ją jeszcze spis mieszkańców tej parafii z połowy XVIII w.

189 PMMC, Metryki chrztów, t. 11, s. 258.

190 PMMC, Metryki chrztów, t. 11, s. 318.

191 PMAO, Metryki zgonów, t. 1, Ogrodzona, s. 26; W. Szweđa, *Z dziejów...*, s. 49.

Jana z Krasnej koło Cieszyna (†18 IX 1787)¹⁹², a 20 maja 1788 roku Annę Cinglikównę z Kotów¹⁹³. Doczekał się syna Jana (chrzest 11 VI 1778)¹⁹⁴ oraz córek: Marii (chrzest 14 XI 1784), od 23 maja 1806 roku żony Jana Pastuszka¹⁹⁵, i Anny (*7 XI 1793)¹⁹⁶.

Fot. 5. Pierwsza strona protokołu przedmażeńskiego Pawła Pszczołki i Ewy Zającowej

Źródło: Książnica Cieszyńska w Cieszynie, Biblioteka Dekanatu – Rękopisy, sygn. 54, nr 4

■ 192 PMMC, Metryki ślubów, t. 6, s. 550; PMAO, Metryki zgonów, t. 1, Ogrodzona, s. 4; W. Szweda, *Z dziejów...*, s. 49. Według metryki zgonu przyczyną śmierci była „gorączka”.

193 PMAO, Metryki ślubów, t. 1, Ogrodzona, s. 3. W. Szweda, *Z dziejów...*, s. 49, odczytuje nazwisko panięskie Anny jako Hanzlik.

194 PMMC, Metryki chrztów, t. 13, s. 1554.

195 PMAO, Metryki chrztów, t. 1, Ogrodzona, s. 1; PMAO, Metryki ślubów, t. 1, Ogrodzona, s. 17.

196 PMAO, Metryki chrztów, t. 1, Ogrodzona, s. 23.

17 stycznia 1780 roku Adam Zając (*1744) odkupił od matki rodzinne gospodarstwo w Ogrodzonej nr 26 (taki numer otrzymał dom znajdujący się na gruncie należącym do Zająców od 1614 roku)¹⁹⁷. 26 listopada 1782 roku poślubił Annę Polokównę, córkę Jana, siedlaka w Krasnej (chrzest 23 VII 1761)¹⁹⁸. Zmarł 9 lutego 1792 roku w Ogrodzonej; jako przyczynę zgonu w księdze metrykalnej podano gangrenę¹⁹⁹. Anna Zającowa po śmierci Adama, 5 czerwca 1792 roku, wyszła za mąż za Jana Skibę, syna siedlaka z Kiczyc²⁰⁰. Zmarła 4 lipca 1828 roku w Ogrodzonej²⁰¹.

Adam Zając pozostawił dwoje dzieci: Marię (chrzest 20 XI 1783)²⁰² i Jerzego (chrzest 18 IV 1786 †23 VIII 1797), zmarłego w wieku 9 lat w czasie bliżej nieokreślonej epidemii²⁰³. W takiej sytuacji rodzinne gospodarstwo w Ogrodzonej nr 26 przypadło Marii, która nabyła je w 1803 roku²⁰⁴. Pozostało jednak w rękach Zająców, bo Maria od 16 listopada 1802 roku była żoną swojego kuzyna Jerzego Zająca (*1779)²⁰⁵. Oboje byli prawnukami Jana Zająca (†1732).

Linia Zająców z Ogrodzonej nr 26 (druga)

Jerzy Zając (*1779) wraz ze swoją żoną-kuzynką gospodarował na gruncie siedlaczym w Ogrodzonej nr 26. Zmarł 14 czerwca 1832 roku²⁰⁶. Miał pięć córek: Annę (*17 III 1804 †14 IV 1804)²⁰⁷, Marię (*20 VII 1805 †27 VI 1869), od 16 listopada 1824 roku żoną Jerzego Szuścika, właściciela

■ 197 APC, KC, sygn. 1942/303, k. 194v.

198 PMMC, Metryki chrztów, t. 12, s. 821; PMMC, Metryki ślubów, t. 6, s. 687. W metryce ślubu został określony jako parobek (*famulus*), jednak w 1782 r. w Ogrodzonej nie mieszkał żaden inny Adam Zając, syn nieżyjącego Jana. Polokowie byli jednymi z najbogatszych gospodarzy w Krasnej: F. Popiołek, *Parę wiadomości z historii wsi Krasna i Mnisztwo*, „Nowiny Śląskie”, nr 38 z 23.12.1934, s. 2–3.

199 PMAO, Metryki zgonów, t. 1, Ogrodzona, s. 12; W. Szweđa, *Z dziejów...*, s. 49.

200 PMAO, Metryki ślubów, t. 1, Ogrodzona, s. 7.

201 PMAO, Metryki zgonów, t. 1, Ogrodzona, s. 55.

202 PMMC, Metryki chrztów, t. 14 A, cz. 1, s. 41.

203 PMAO, Metryki chrztów, t. 1, Ogrodzona, s. 4; PMAO, Metryki zgonów, t. 1, Ogrodzona, s. 18. Jak zanotowano w metryce zgonu, zmarł w czasie epidemii.

204 APC, KC, sygn. 1942/303, k. 195.

205 PMAO, Metryki ślubów, t. 1, Ogrodzona, s. 13. W. Szweđa, *Z dziejów...*, s. 49, sądził, że małżonkowie nie byli ze sobą spokrewnieni.

206 PMAO, Metryki zgonów, t. 1, Ogrodzona, s. 63.

207 PMAO, Metryki chrztów, t. 1, Ogrodzona, s. 39; PMAO, Metryki zgonów, t. 1, Ogrodzona, s. 24. Zmarła, jak zapisano w metryce zgonu, na konwulsje.

gruntu w Gułdowach²⁰⁸, Zuzannę (chrzest 26 IV 1808), od 18 listopada 1828 roku żonę Jana Lanca²⁰⁹, Ewę (*23 I 1811)²¹⁰ i Annę (chrzest 30 XII 1813)²¹¹. Dwie ostatnie wyszły za mąż za swoich kuzynów.

Ewa 7 maja 1833 roku poślubiła swojego stryjecznego brata Pawła Zająca (*1813), syna Jakuba, siedlaka w Ogrodzonej nr 1. Rok wcześniej odkupiła od matki grunt w Ogrodzonej nr 26²¹². Natomiast Anna 12 lutego 1833 roku poślubiła Jakuba Zająca z Ogrodzonej nr 12²¹³, a następnie przeniósła się na męzowskie gospodarstwo.

Linia Zająców z Ogrodzonej nr 26 (trzecia)

Paweł Zając (*1813) od ślubu ze swoją kuzynką Ewą gospodarował na gruncie należącym do Zająców od 1614 roku. Owdowiał w 1853 roku, zmarł 17 sierpnia 1879 roku²¹⁴. Miał pięciu synów, z których dwóch – Jan (*10 XII 1833 †14 VIII 1852)²¹⁵ i Andrzej (*21 XII 1842 †21 I 1843)²¹⁶ – zmarło wcześniej. Jeśli chodzi o pozostałych, w Ogrodzonej pozostał jedynie Paweł (chrzest 25 IV 1835)²¹⁷. Jerzy Andrzej (*7 III 1839), z zawodu cieśla, zamieszkał w Skoczowie²¹⁸. Losów Andrzeja (*21 IV 1844) nie udało się odtworzyć – być może był identyczny z Andrzejem Zającem,

■ 208 PMAO, Metryki chrztów, t. 1, Ogrodzona, s. 40; PMAO, Metryki ślubów, t. 1, Ogrodzona, s. 29; PPMC, Metryki zgonów, t. 7 B, Gułdowy, s. 3. Przyczynę zgonu była słabość starcza (*Altschwäch*). Por. J. Szuścik, *Życiorys „Pamiętnik nauczyciela”*, wyd. W. Marcoń, Toruń 2011, s. 32–33, który z błędami opisuje szczegóły dotyczące małżeństwa swoich dziadków (wg niego Maria była o 12 lat starsza od swojego męża).

209 PMAO, Metryki chrztów, t. 1, Ogrodzona, s. 45; PMAO, Metryki ślubów, t. 1, Ogrodzona, s. 33.

210 PMAO, Metryki chrztów, t. 1, Ogrodzona, s. 49.

211 PMAO, Metryki chrztów, t. 1, Ogrodzona, s. 54.

212 PMAO, Metryki ślubów, t. 1, Ogrodzona, s. 39; APC, KC, sygn. 1942/303, k. 196–197.

213 PMAO, Metryki ślubów, t. 1, Ogrodzona, s. 38.

214 PMAO, Metryki zgonów, t. 2, Ogrodzona, s. 29, 48. W. Szweða, *Z dziejów...*, s. 49, zdaje się odnosić ten ostatni wpis do urodzonego w 1835 r. syna i imiennika Pawła.

215 PMAO, Metryki chrztów, t. 2, Ogrodzona, s. 39.

216 PMAO, Metryki chrztów, t. 2, Ogrodzona, s. 68; PMAO, Metryki zgonów, t. 2, Ogrodzona, s. 10.

217 PMAO, Metryki chrztów, t. 2, Ogrodzona, s. 46.

218 PMAO, Metryki chrztów, t. 2, Ogrodzona, s. 58; Parafia rzymskokatolicka p.w. św. Piotra i Pawła w Skoczowie, Indeks ślubów (1868 r., Jerzy Zając – Albertyna Kornyl[?], Skoczów, s. 119). Por. PPMC, Metryki ślubów, t. 11 A, s. 522 (metryka ślubu Jana, ur. 1877 r. w Skoczowie, syna Jerzego Zająca).

chałupnikiem w Zamarskach, notowanym w księgach metrykalnych w latach 60. i 70. XIX wieku²¹⁹.

Grunt w Ogrodzonej nr 26 odziedziczył wspomniany już Paweł Zając (*1835). Wzorem ojca i dziadka poślubił swoją bliską krewną. 15 lutego 1855 roku ożenił się z Zuzanną Markówną (*20 V 1837 †3 XII 1863), córką Franciszka, siedlaka w Sibicy²²⁰. Oboje byli potomkami Jana Tomanka, młynarza w Ropicy (Paweł Zając był jego prawnukiem, Zuzanna Markówna wnuczką po kądzieli). Po śmierci pierwszej żony 19 lipca 1864 roku Paweł Zając poślubił Annę Dordównę (*3 IV 1844 †5 IX 1905), córkę Jana, młynarza w Gnojniku²²¹. Pawła Zająca można identyfikować z Pawłem Zającem, właścicielem gruntu w Ogrodzonej, który był członkiem Towarzystwa Naukowej Pomocy Księstwa Cieszyńskiego²²².

Z pierwszego małżeństwa Pawła Zająca (*1835) pochodzili: Maria (*11 VI 1856 †7 VII 1856)²²³, Ewa (*23 XII 1857 †7 XI 1870)²²⁴, Jan (*19 II 1859)²²⁵, Andrzej Szymon (*28 X 1860)²²⁶, Maria Katarzyna (*19 II 1863)²²⁷ i Zuzanna Barbara (27 XI 1863 †12 IX 1866)²²⁸, z drugiego: Franciszek (*3 IX 1865 †13 IV 1869)²²⁹ i Józef Benedykt (*6 III 1867)²³⁰.

Jan (*1859) w roku szkolnym 1871/72 uczył się w Szkole Realnej w Cieszyźnie. Brak go jednak w późniejszych katalogach szkolnych, zatem albo zmienił szkołę, albo w ogóle przerwał edukację. 19 maja 1885 roku poślubił Jadwigę Kantorową z Olszowych (†31 I 1923), wdowę po rolniku

■ 219 PMAO, Metryki chrztów, t. 2, Ogrodzona, s. 72; PMMC, Metryki chrztów, t. 20 B, Zamarski, s. 13, 17.

220 PMMC, Metryki ślubów, t. 9 B, Sibica, s. 4; PMMC, Metryki chrztów, t. 18 B, Sibica, s. 3; PMAO, Metryki zgonów, t. 2, Ogrodzona, s. 36 (zmarła na skutek komplikacji poporodowych).

221 ZAO, SMSK, sign. Fr VIII 3, Metryki ślubów parafii rzymskokatolickiej w Gnojniku (1773–1866), k. 72v; ZAO, SMSK, sign. Fr VIII 1, Metryki chrztów parafii rzymskokatolickiej w Gnojniku (1773–1846), k. 147; PMAO, Odpisy metryk zgonów z lat 1900–1951, Ogrodzona, s. 75–76. Zmarła na raka żołądka.

222 „Sprawozdanie Towarzystwa Naukowej Pomocy Księstwa Cieszyńskiego” 1878/79, s. 4.

223 PMAO, Metryki chrztów, t. 2, Ogrodzona, s. 91; PMAO, Metryki zgonów, t. 2, Ogrodzona, s. 32.

224 PMAO, Metryki chrztów, t. 3, Ogrodzona, s. 2; PMMC, Metryki zgonów, t. 8 A, Cieszyn, s. 9. Zmarła w szpitalu elżbietanek w Cieszyźnie.

225 PMAO, Metryki chrztów, t. 3, Ogrodzona, s. 4.

226 PMAO, Metryki chrztów, t. 3, Ogrodzona, s. 6.

227 PMAO, Metryki chrztów, t. 3, Ogrodzona, s. 9.

228 PMAO, Metryki chrztów, t. 3, Ogrodzona, s. 10; PMAO, Metryki zgonów, t. 2, Ogrodzona, s. 38.

229 PMAO, Metryki chrztów, t. 3, Ogrodzona, s. 12; PMAO, Metryki zgonów, t. 2, Ogrodzona, s. 39. Przyczyną zgonu był dyfteryt.

230 PMAO, Metryki chrztów, t. 3, Ogrodzona, s. 14.

w Krasnej. Po ślubie przeniósł się do tej wioski, gdzie gospodarował na gruncie rolnym pod numerem 12. Zmarł w 1927 roku²³¹.

Andrzej Szymon Zajęc (*1860) nie założył rodziny. Pracował jako robotnik za dniówkę, zmarł 18 czerwca 1916 roku w Ogrodzonej na raka żołądka²³².

Maria Katarzyna Zajęcówna (*1863) wyszła za mąż 26 października 1886 roku za Jana Hernika (Hyrnika) z Łączki, z którym później gospodarowała na rodzinnym gruncie w Ogrodzonej nr 26²³³. Mąż Marii Zajęcówny w 1891 roku został wybrany wójtem Ogrodzonej²³⁴. Zmarł 9 maja 1902 roku na suchoty²³⁵.

Józef Benedykt Zajęc (*1867) zamieszkał w Kostkowicach, gdzie pracował jako *wirtszafter*, czyli zarządca dworu arcyksiążęcego²³⁶. Politycznie był związany z tzw. „ślązakowcami”, dążącymi do germanizacji Śląska Cieszyńskiego, mimo że spora część zwolenników tego ruchu była etnicznymi Polakami²³⁷. W 1912 roku został członkiem zarządu Wschodniośląskiego Towarzystwa Hodowli Drobiu i Małych Zwierząt²³⁸. Zmarł 26 września 1913 roku w Kostkowicach na gruźlicę²³⁹.

■ 231 APC, Staats-Realschule in Teschen, sygn. 1, klasa 1, nr 80 (rok szkolny 1871/72); PMMC, Metryki ślubów, t. 10 B, Krasna, s. 7; PMMC, Metryki zgonów, t. 11, s. 645 (Jadwiga Zajęcowa zmarła na udar serca); „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 64 z 19.08.1927, s. 3.

232 PMAO, Odpisy metryk zgonów z lat 1900–1951, Ogrodzona, s. 84, 85, 86.

233 PMAO, Metryki ślubów, t. 2, Ogrodzona, s. 13; W. Szweđa, *Z dziejów...*, s. 46.

234 „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 43 z 24.10.1891, s. 432.

235 PMAO, Odpisy metryk zgonów z lat 1900–1951, Ogrodzona, s. 72.

236 „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 80 z 8.10.1913, s. 3; „Ślązak”, nr 40 z 4.10.1913, s. 5.

237 „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 82 z 13.10.1909, s. 414. Na temat ruchu ślązakowskiego zob. P. Dobrowolski, *Ugrupowania i kierunki separatystyczne na Górnym Śląsku i w Cieszyńskim w latach 1918–1939*, Warszawa – Kraków 1972; K. Nowak, *Ruch koźdoniowski na Śląsku Cieszyńskim*, [w:] *Regionalizm a separatyzm – historia i współczesność. Śląsk na tle innych obszarów*, red. M. W. Wanatowicz, Katowice 1995, s. 26–45; P. Dobrowolski, *Józef Koźdoń – przywódca ślązakowców na Śląsku Cieszyńskim*, [w:] *Śląsk w myśli politycznej i działalności Polaków i Niemców w XX wieku (cz. 2.)*, red. D. Kisielewicz, L. Rubisz, Opole 2004, s. 113–129; K. Nowak, *Niewytoczona granica? Refleksje historyczne na temat narodowości śląskiej*, [w:] *Górny Śląsk wyobrażony: wokół mitów, symboli i bohaterów dyskursów narodowych. Imaginiertes Oberschlesien: Mythen, Symbole und Helden in den nationalen Diskursen*, red. J. Haubold-Stolle, B. Linek, Opole – Marburg 2005 [Tagungen zur Ostmitteleuropaforschung, t. 23], s. 157–176; G. Gąsior, *Tygodnik „Ślązak” wobec polskiego i czeskiego ruchu narodowego 1909–1923*, „Śląski Kwartalnik Historyczny. Sobótka” 2006, t. 61, nr 1, s. 113–129.

238 „Ślązak”, nr 18 z 4.05.1912, s. 6.

239 PMAO, Odpisy metryk zgonów z lat 1900–1951, Ogrodzona, s. 82.

9 lipca 1901 roku poślubił Amalię, córkę Jana Tomaszczyka i Jadwigi z Wawrzyczków²⁴⁰. Jej starsza siostra Maria była żoną Jana Zająca z Ogrodzonej nr 1, jednego z kuzynów Józefa Benedykta.

Amalia i Józef Zającowie mieli sześciu synów: Karola (* i †6 XI 1901)²⁴¹, Wincentego Franciszka (*28 III 1903 †16 II 1975), nauczyciela, działacza społecznego, bibliofila, wiceprezydenta Cieszyna w latach 1947–1950 i przewodniczącego Miejskiej Rady Narodowej w latach 1950–1952²⁴², Józefa Franciszka (*21 III 1904 †25 VIII 1994), ekonomistę²⁴³, Karola Franciszka (*27 IX 1905 †26 I 2001)²⁴⁴ oraz bliźniaków Jana (*3 I 1907 †18 X 1910) i Pawła (*3 I 1907 †3 X 1988)²⁴⁵.

Linia Zajaków z Ogrodzonej nr 12

Jerzy Zajac (*1730 †1793), komornik w Ogrodzonej, w małżeństwie z Ewą Ciemałówną miał trzech synów: Jakuba (chrzest 21 VII 1772)²⁴⁶, Jerzego (chrzest 27 I 1774)²⁴⁷ i Jana (chrzest 30 XI 1775 †12 VI 1780)²⁴⁸.

Jakub mieszkał w Goleszowie, po 1802 roku opuścił tę miejscowość. Według ksiąg metrykalnych w 1814 roku mieszkał w Łączce, a około 1818 roku powrócił definitywnie do rodzinnej Ogrodzonej. Już w 1806 roku wraz z żoną Anną wykupił tam grunt nr 12²⁴⁹. Zmarł 20 grudnia 1843 roku²⁵⁰.

■ 240 USCD, Metryki chrztów – Kostkowice (1896–1937), k. 86, 92.

241 USCD, Metryki chrztów – Kostkowice (1896–1937), k. 86.

242 USCD, Metryki chrztów – Kostkowice (1896–1937), k. 89; J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*, t. 3, Cieszyn 1998, s. 273.

243 USCD, Metryki chrztów – Kostkowice (1896–1937), k. 91; W. Szweđa, *Z dziejów...*, s. 50.

244 USCD, Metryki chrztów – Kostkowice (1896–1937), k. 92.

245 USCD, Metryki chrztów – Kostkowice (1896–1937), k. 94; PPMC, Metryki zgonów, t. 10 A cz. 2, s. 127.

246 PPMC, Metryki chrztów, t. 13, s. 1349.

247 PPMC, Metryki chrztów, t. 13, s. 1407. Żonaty z Zuzanną, miał córkę Marię (*29 X 1794). Z jej metryki chrztu wiadomo, że pracował w majątku Komory Cieszyńskiej; okreśłany jako „pilnujący stodoły” (*Scheunwächter*) w Ogrodzonej; PMAO, Metryki chrztów, t. 1, Ogrodzona, s. 24. Po 1794 r. prawdopodobnie opuścił Ogrodzoną, bowiem nie pojawia się później w księgach metrykalnych miejscowej parafii.

248 PPMC, Metryki chrztów, t. 13, s. 1473; PPMC, Metryki zgonów, t. 4 A, s. 108.

249 APC, KC, sygn. 1942/303, k. 228v–229.

250 PMAO, Metryki zgonów, t. 2, Ogrodzona, s. 12. Zmarł na „słabość starczą”.

Z poślubioną 24 listopada 1801 roku Anną Kuczerówną (*18 IV 1783 †28 VII 1828), córką Pawła, chałupnika w Gumnach²⁵¹, miał co najmniej siedmioro dzieci – synów: Pawła (*1802)²⁵², Jakuba (*1810) i Józefa (*12 VI 1822 †30 IV 1825)²⁵³ oraz córki: Marię (*około 1807/1809 †28 I 1840), od 10 czerwca 1828 roku żonę Adama Steller, szewca w Ogrodzonej²⁵⁴, Annę (*około 1812), od 24 listopada 1829 roku żonę Adama Pietrosza, komornika w Ogrodzonej²⁵⁵, Ewę (*27 XII 1814), od 15 listopada 1842 roku żonę Andrzeja Kałuży, siedlaka w Wiślicy²⁵⁶, i Zuzannę (*24 X 1819)²⁵⁷.

Ojcowski grunt w Ogrodzonej nr 12 w 1832 roku wykupił Jakub Zajęc²⁵⁸. Był kościelnym²⁵⁹. Zmarł 5 października 1871 roku na suchoty²⁶⁰. Zachował się jego testament, spisany w języku niemieckim. Nie może on stanowić dowodu na znajomość tego języka przez rolnika z Ogrodzonej, gdyż kluczowa w tym wypadku nie jest osoba testatora, ale osoby spisującej testament – a tą był ówczesny wójt ogrodzieński Adolf Pohl²⁶¹.

Jakub Zajęc był dwukrotnie żonaty. 12 lutego 1833 roku poślubił swoją krewną Annę Zajęcównę z Ogrodzonej nr 26, która zmarła 18 listopada 1847 roku na suchoty²⁶². 15 listopada 1848 roku poślubił Marię Kałużównę z Kisielowa (*19 II 1825 †31 VII 1917)²⁶³.

Z pierwszego małżeństwa pochodzili: Anna (chrzest 27 XII 1834)²⁶⁴, Jan (*1 IV 1836)²⁶⁵, Ewa (*24 IX 1838), od 1865 roku żona Michała Hudź-

■ 251 PMAO, Metryki ślubów, t. 1, Gumna, s. 9; PMMC, Metryki chrztów, t. 14 A cz. 1, s. 19 (urodziła się w Ogrodzonej); PMAO, Metryki zgonów, t. 1, Ogrodzona, s. 55 (zmarła na „konwulsje”).

252 PMAG, Indeks chrztów (Goleszów, s. 86).

253 PMAO, Metryki chrztów, t. 1, Ogrodzona, s. 77; PMAO, Metryki zgonów, t. 1, Ogrodzona, s. 49.

254 PMAO, Metryki ślubów, t. 1, Ogrodzona, s. 33; PMAO, Metryki zgonów, t. 2, Ogrodzona, s. 5. Mieszkali przez pewien czas w Kozakowicach; PMAG, Metryki chrztów, t. 6, Kozakowice, s. 23 (1829 r.).

255 PMAO, Metryki ślubów, t. 1, Ogrodzona, s. 34.

256 PMAO, Metryki chrztów, t. 1, Łączka, s. 24; PMAO, Metryki ślubów, t. 1, Ogrodzona, s. 47. Adam Kałuża w chwili ślubu był 70-letnim wdowcem.

257 PMAO, Metryki chrztów, t. 1, Ogrodzona, s. 68.

258 APC, KC, sygn. 1942/303, k. 230v.

259 W. Szweda, *Z dziejów...*, s. 161.

260 PMAO, Metryki zgonów, t. 2, Ogrodzona, s. 40. Zmarł na suchoty.

261 APC, Bezirksgericht Teschen, sygn. 1110, nr 54/71.

262 PMAO, Metryki ślubów, t. 1, Ogrodzona, s. 54; PMAO, Metryki zgonów, t. 2, Ogrodzona, s. 21; W. Szweda, *Z dziejów...*, s. 51.

263 PMAO, Metryki ślubów, t. 1, Kisielów, s. 34; PMAO, Odpisy metryk zgonów z lat 1900–1951, Ogrodzona, s. 86, 87, 88.

264 PMAO, Metryki chrztów, t. 2, Ogrodzona, s. 43.

265 PMAO, Metryki chrztów, t. 2, Ogrodzona, s. 51. Być może był identyczny z Janem Zajęcem, katolikiem z Ogrodzonej, który był żonaty z protestantką Ewą Rudzką

ca, rezerwisty z Ochab²⁶⁶, Zuzanna (*19 IV 1841 †17 V 1842)²⁶⁷, Paweł (*11 VIII 1843)²⁶⁸ i Zuzanna (*2 IV 1846)²⁶⁹, z drugiego: Alojzy (chrzest 24 XI 1849)²⁷⁰, Zuzanna (*4 IX 1853)²⁷¹ i Helena (*28 III 1859), od 18 listopada 1884 roku żona Jerzego Braka, siedlaka w Kisielowie²⁷².

Trzecim Zającem, który gospodarował na gruncie w Ogrodzonej nr 12, był Paweł (*1843). W maju 1893 roku dotknęła go wielka tragedia – pożar domu. Obszerną relację z akcji ratunkowej zamieściła „Gwiazdka Cieszyńska”, gdzie odnotowano m.in. fakt, że „Bydło zdołano wyratować, tylko biedny pies domowy pomimo wszelkich natężeń w celu jego ocalenia zginął w płomieniu”²⁷³. Paweł Zajęc był członkiem Towarzystwa Oszczędności i Zaliczek w Cieszynie²⁷⁴. Zmarł 17 września 1901 roku na suchoty²⁷⁵.

Od 17 grudnia 1868 roku był żonaty z Anną Gocmanówną (†8 VI 1930), córką Pawła, chałupnika w Ogrodzonej²⁷⁶. Z tego małżeństwa pochodzili: Józef (*20 XI 1871 †III 1923), bednarz w browarze Komory Cieszyńskiej w Cieszynie²⁷⁷, Zuzanna (*8 VI 1874), od 15 listopada 1892 roku

i mieszkał jako komornik w Ropicy. Miał z nią córkę Zuzannę (*14 VI 1869): Biblioteka i Archiwum im. Tschammera w Cieszynie, *Metryki chrztów parafii ewangelicko-augsburskiej w Cieszynie*, t. 9, s. 141–142.

266 PMAO, *Metryki chrztów*, t. 2, Ogrodzona, s. 56; Urząd Stanu Cywilnego w Skoczowie, *Metryki chrztów, ślubów i zgonów parafii rzymskokatolickiej w Ochabach – Ochaby 1862–1945, Śluby, Ochaby Wielkie*, s. 2.

267 PMAO, *Metryki chrztów*, t. 2, Ogrodzona, s. 62; PMAO, *Metryki zgonów*, t. 2, Ogrodzona, s. 13.

268 PMAO, *Metryki chrztów*, t. 2, Ogrodzona, s. 69. W. Szweda, *Z dziejów...*, s. 51, błędnie za matkę Pawła uznaje jego macochę Marię z Kałużów.

269 PMAO, *Metryki chrztów*, t. 2, Ogrodzona, s. 76.

270 PMAO, *Metryki chrztów*, t. 2, Ogrodzona, s. 84.

271 PMAO, *Metryki chrztów*, t. 2, Ogrodzona, s. 88.

272 PMAO, *Metryki chrztów*, t. 3, Ogrodzona, s. 4; PMAO, *Metryki ślubów*, t. 2, Kisielów, s. 10.

273 „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 18 z 6.05.1893, s. 180–181.

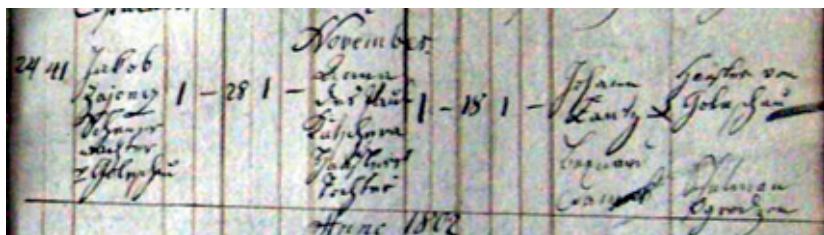
274 „Sprawozdanie Towarzystwa oszczędności i zaliczek w Cieszynie [...] z [...] 1896 r”, *Cieszyn 1897*, s. 55.

275 PMAO, *Odpisy metryk zgonów z lat 1900–1951*, Ogrodzona, s. 71–72.

276 PMAO, *Metryki ślubów*, t. 2, Ogrodzona, s. 5; USCD, *Metryki zgonów parafii rzymskokatolickiej p.w. św. Mateusza Apostoła w Ogrodzonej (1890–1945)*, s. 12; W. Szweda, *Z dziejów...*, s. 51.

277 PMAO, *Metryki chrztów*, t. 3, Ogrodzona, s. 18; „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 28 z 10.04.1923, s. 4. Był dwukrotnie żonaty: od 23 listopada 1896 r. z Anną Ski-bińską (*5 X 1872 Koniaków), a od 30 listopada 1918 r. z Heleną Siekałówną (*22 XI 1889 Chybie): PPMC, *Metryki ślubów*, t. 10 A, Frysztaćkie Przedmieście, s. 42; Parafia rzymskokatolicka pw. św. Piotra i Pawła w Skoczowie, *Metryki ślubów 1890–1935*, Skoczów, s. 19.

żona Jerzego Żebroka, syna chałupnika w Dębowcu²⁷⁸, Paweł (*24 XI 1877 †5 I 1967), rolnik w Ogrodzonej nr 12, jeden z członków-założycieli miejscowej Ochotniczej Straży Pożarnej (1902), odznaczony Srebrnym Medalem 10-lecia Niepodległości (1928)²⁷⁹, Jan (*5 III 1884)²⁸⁰, Karol (*14 VIII 1885 †25 I 1950), pracownik browaru w Cieszynie²⁸¹, i Anna (*12 XI 1887 †22 IX 1889)²⁸².

Fot. 6. Metryka ślubu Jakuba Zajęca i Anny z Kuczerów

Źródło: PMAO, Metryki ślubów, t. 1, Gumna, s. 9

Linia Zajęców z Ogrodzonej nr 17

Protoplastą tej linii Zajęców, noszącej przydomek Malikowski²⁸³, był Jan Zajęc, najprawdopodobniej tożsamy z Janem Zajęcem (*1807), synem siedlaka z Ogrodzonej nr 1. W 1832 roku nabył grunt w Ogrodzonej nr 17. Zmarł 12 lutego 1875 roku na suchoty²⁸⁴. Jego pierwszą żoną była (od 26 XI 1833) Anna Szeligówna, córka Józefa, chałupnika w Mnisztwie koło Cieszyna

■ 278 PMAO, Metryki chrztów, t. 3, Ogrodzona, s. 81; USCD, Metryki ślubów – Ogrodzona (1888–1945), Kisielów (1890–1946), Gumna (1890–1947), Łączka (1886–1948), Ogrodzona, s. 19.

279 PMAO, Metryki chrztów, t. 3, Ogrodzona, s. 25; W. Szweđa, *Z dziejów...*, s. 51, 245, 249, 251. Od 17 XI 1909 r. był żonaty Zuzanną Stańkówną (*9 IV 1889 Łączka †5 III 1967); USCD, Metryki ślubów – Ogrodzona (1888–1945), Kisielów (1890–1946), Gumna (1890–1947), Łączka (1886–1948), Łączka, s. 8; W. Szweđa, *Z dziejów...*, s. 51.

280 PMAO, Metryki chrztów, t. 3, Ogrodzona, s. 30. W 1910 r. poślubił Magdalenę Fornalównę z Żywca; W. Szweđa, *Z dziejów...*, s. 51.

281 PMAO, Metryki chrztów, t. 3, Ogrodzona, s. 31; PMMC, Metryki ślubów, t. 11 A, s. 535. 12 V 1913 r. poślubił Marię Bystroniównę (*26 I 1890 Brenna).

282 PMAO, Metryki chrztów, t. 3, Ogrodzona, s. 35; PMAO, Metryki zgonów, t. 2, Ogrodzona, s. 56. Jako przyczynę zgonu podano konwulsje (*Freisen*).

283 W. Szweđa, *Z dziejów...*, s. 51.

284 PMAO, Metryki zgonów, t. 2, Ogrodzona, s. 45. Zmarł na suchoty. Według metryki zgonu był 68-letnim wymownikiem.

(*28 VI 1815 †8 II 1848)²⁸⁵, drugą (od 17 VI 1849) Anna Brodówna (*1827 †8 II 1879)²⁸⁶.

Z pierwszego małżeństwa Jana Zająca pochodzili: Maria (chrzest 2 XI 1837), od 4 czerwca 1860 roku żona Józefa Kubicy, siedlaka w Iłownicy²⁸⁷, Paweł (*7 I 1838 †20 IV 1838)²⁸⁸, Jan Jerzy (*10 IV 1839), osiadły później w Nieborach²⁸⁹, Anna Maria (*1 III 1841), od 14 lutego 1860 roku żona Jerzego Romana, zagrodnika w Ustroniu²⁹⁰, Ewa (*13 VIII 1843), od 27 października 1878 roku żona Jana Stebela, komornika w Godziszowie²⁹¹ i Jerzy (*30 III 1846), późniejszy dziedzic rodzinnego gospodarstwa²⁹².

Z drugiego małżeństwa Jana Zająca pochodziło dziewięcioro dzieci, ale najprawdopodobniej żadne z nich nie przeżyło dzieciństwa²⁹³. Byli to: Zuzanna (*22 V 1850)²⁹⁴, Józef (*11 IV 1851)²⁹⁵, kolejna Zuzanna (*14 IV 1852 †14 XII 1854)²⁹⁶, kolejny Józef (*16 II 1855 †17 II 1855)²⁹⁷, Helena (*27 XI 1856 †12 V 1858)²⁹⁸, Katarzyna (*13 II 1858)²⁹⁹, Paweł (*23 VI 1859

■ 285 PPMC, Metryki ślubów, t. 8 B, Gułdowy i Mnisztwo, s. 9; PPMC, Metryki chrztów, t. 15 B, Krasna, s. 6; PMAO, Metryki zgonów, t. 2, Ogrodzona, s. 22. Zmarła na tyfus.

286 PMAO, Metryki ślubów, t. 1, Ogrodzona, s. 54; PMAO, Metryki zgonów, t. 2, Ogrodzona, s. 47.

287 PMAO, Metryki chrztów, t. 2, Ogrodzona, s. 42; PMAO, Metryki ślubów, t. 2, Ogrodzona, s. 1. Mąż Marii Zającowny był najpewniej identyczny z Józefem Kubicą, wybranym w 1867 r. radnym Iłownicy; APC, Bezirksamt in Schwarzwasser, sygn. 111. W 1866 r. stał na czele miejscowej rady szkolnej; APC, KC, sygn. 1459.

288 PMAO, Metryki chrztów, t. 2, Ogrodzona, s. 54; PMAO, Metryki zgonów, t. 2, Ogrodzona, s. 2.

289 PMAO, Metryki chrztów, t. 2, Ogrodzona, s. 57. 13 X 1868 r. poślubił Annę Rucką z Kubiców(?), wdowę z Ropicy, rodem ze Śmiłowic; ZAO, SMSK, sign. Ja VI 7, Metryki parafii rzymskokatolickiej w Trzycieżu – Niebory i Rakowiec 1785–1898, k. 234 [stara paginacja: Śluby, s. 77].

290 PMAO, Metryki chrztów, t. 2, Ogrodzona, s. 6; Parafia rzymskokatolicka pw. św. Klemensa w Ustroniu, Metryki ślubów, t. 2, Ustroń, s. 2.

291 PMAO, Metryki chrztów, t. 2, Ogrodzona, s. 69; PMAO, Metryki ślubów, t. 2, Ogrodzona, s. 10.

292 PMAO, Metryki chrztów, t. 2, Ogrodzona, s. 76 (błędnie wpisano jako nazwisko panięskie matki Zajęc).

293 Por. APC, KC, sygn. 1942/303, k. 174v.

294 PMAO, Metryki chrztów, t. 2, Ogrodzona, s. 84.

295 PMAO, Metryki chrztów, t. 2, Ogrodzona, s. 86.

296 PMAO, Metryki chrztów, t. 2, Ogrodzona, s. 87; PMAO, Metryki zgonów, t. 2, Ogrodzona, s. 31.

297 PMAO, Metryki chrztów, t. 2, Ogrodzona, s. 90; PMAO, Metryki zgonów, t. 2, Ogrodzona, s. 31.

298 PMAO, Metryki chrztów, t. 3, Ogrodzona, s. 1; PMAO, Metryki zgonów, t. 2, Ogrodzona, s. 33.

299 PMAO, Metryki chrztów, t. 3, Ogrodzona, s. 2.

†31 X 1860)³⁰⁰, trzeci Józef (*15 VIII 1861 †29 I 1865)³⁰¹ i Jadwiga (*15 X 1862 †7 VII 1866)³⁰².

Kolejnym właścicielem gruntu w Ogrodzonej nr 17 został, jak wspomniano, Jerzy Zając (*1846). Był żonaty (od 20 II 1876) z Anną Stańkówną, córką Jana, siedlaka w Ogrodzonej³⁰³. Z tego małżeństwa pochodzili: Maria (*1 XII 1877), od 20 listopada 1899 roku żona swojego kuzyna Pawła Romana z Ustronia³⁰⁴, Anna Zuzanna (*31 V 1882)³⁰⁵, Ewa (*17 XII 1884 †10 II 1885)³⁰⁶, Jan (*5 VIII 1886)³⁰⁷, Franciszek (*21 IX 1888 †w dzieciństwie)³⁰⁸, Józef (*11 VII 1891 †10 I 1902)³⁰⁹, Paweł *(2 VI 1893)³¹⁰, Zuzanna Jadwiga (*10 X 1894), od 8 listopada 1919 roku żona Karola Janika, kolejarza w Boguminie³¹¹, i Anna Helena (*18 IX 1896)³¹².

Po Jerzym Zającu gospodarstwo w Ogrodzonej nr 17 objął jego najstarszy syn, Jan. 17 I 1912 roku poślubił Annę Pniokównę (*3 VII

■ 300 PMAO, Metryki chrztów, t. 3, Ogrodzona, s. 5; PMAO, Metryki zgonów, t. 2, Ogrodzona, s. 34.

301 PMAO, Metryki chrztów, t. 3, Ogrodzona, s. 7; PMAO, Metryki zgonów, t. 2, Ogrodzona, s. 36.

302 PMAO, Metryki chrztów, t. 3, Ogrodzona, s. 9; PMAO, Metryki zgonów, t. 2, Ogrodzona, s. 37.

303 PMAO, Metryki ślubów, t. 2, Ogrodzona, s. 8; USCD, Metryki chrztów – Ogrodzona (1889–1945), s. 52; PMAO, Odpisy metryk zgonów z lat 1900–1951, Ogrodzona, s. 74–75.

304 PMAO, Metryki chrztów, t. 3, Ogrodzona, s. 25; USCD, Metryki ślubów – Ogrodzona (1888–1945), Kisielów (1890–1946), Gumna (1890–1947), Łączka (1886–1948), Ogrodzona, s. 24. Paweł Roman był synem Jerzego Romana i Anny z Zająców. Małżeństwo ze względu na łączący ich stosunek pokrewieństwa została zawarte po uzyskaniu dyspensy.

305 PMAO, Metryki chrztów, t. 3, Ogrodzona, s. 29.

306 PMAO, Metryki chrztów, t. 3, Ogrodzona, s. 31; PMAO, Metryki zgonów, t. 2, Ogrodzona, s. 51. Jako przyczynę zgonu w księdze metrykalnej wpisano gorączkę (*Freisen*).

307 PMAO, Metryki chrztów, t. 3, Ogrodzona, s. 32.

308 PMAO, Metryki chrztów, t. 3, Ogrodzona, s. 36.

309 USCD, Metryki chrztów – Ogrodzona (1889–1945), s. 42; PMAO, Odpisy metryk zgonów z lat 1900–1951, Ogrodzona, s. 71–72.

310 USCD, Metryki chrztów – Ogrodzona (1889–1945), s. 45.

311 USCD, Metryki chrztów – Ogrodzona (1889–1945), s. 47; USCD, Metryki ślubów – Ogrodzona (1888–1945), Kisielów (1890–1946), Gumna (1890–1947), Łączka (1886–1948), Ogrodzona, s. 40. W 1917 r. występuje w źródłach jako służąca w Ogrodzonej; APC, Bezirksgericht Teschen, sygn. 977.

312 USCD, Metryki chrztów – Ogrodzona (1889–1945), s. 52.

Fot. 7. Krzyż na cmentarzu przy kościele św. Mateusza Apostoła w Ogrodzonej ufundowany przez Annę z Marków i Jerzego Zająców

Fot. M. Morys-Twarowski, 2012 rok

Fot. 8. Nagrobek Marii i Jana oraz Amalii i Jana Zająców na cmentarzu przy kościele św. Mateusza Apostoła w Ogrodzonej

Fot. M. Morys-Twarowski, 2012 rok

1882 Bobrek), córkę Józefa, właściciela gruntu w Ogrodzonej³¹³, z którą miał syna, martwo urodzonego 24 II 1913 roku³¹⁴. Jan w czasie I wojny

■ 313 USCD, Metryki ślubów – Ogrodzona (1888–1945), Kisielów (1890–1946), Gumna (1890–1947), Łączka (1886–1948), Ogrodzona, s. 34. Po śmierci Jana Zająca wdowa po nim 16 września 1918 r. poślubiła Ignacego Obornego, chałupnika w Raszkowicach: USCD, Metryki ślubów – Ogrodzona (1888–1945), Kisielów (1890–1946), Gumna (1890–1947), Łączka (1886–1948), Ogrodzona, s. 39.

314 PMMC, Metryki chrztów, t. 25, s. 94.

światowej został powołany do armii austriackiej. Służył jako szeregowy w 1 Pułku Piechoty. Ranny, zmarł 5 września 1917 roku w Szpitalu Śląskim w Cieszynie³¹⁵.

Po jego śmierci gospodarstwo przejął młodszy brat Paweł, z zawodu krawiec, który także walczył na frontach I wojny światowej (był kapralem w 31 Pułku Obrony Krajowej, w 1917 roku został odznaczony Brązowym Medalem Waleczności). W latach 30. XX wieku sprzedał część gruntu, zachowując dla siebie dwa hektary. Gospodarował tam ze swoją siostrzenicą i wychowanicą, Heleną Romanówną. Zmarł w 1971 roku³¹⁶.

Podsumowanie

Przedstawione powyżej dzieje rodu Zająców z Ogrodzonej, momentami – ze względu na stan zachowania źródeł – ograniczające się do wylizczanki imion i dat, pozwalają na wyciągnięcie kilku wniosków ogólnych.

Po pierwsze, możemy mówić o ciągłości chłopskich elit na Śląsku Cieszyńskim od czasów piastowskich do okresu międzywojennego. Zającowie przez cały ten czas zaliczali się do najważniejszych rodów w Ogrodzonej, choć niektóre linie straciły na znaczeniu. Wynikało to z faktu, że od połowy XVIII wieku, wraz ze wzrostem ludności i przy polityce niedzielenia gospodarstw, zaczęło brakować ziemi dla wszystkich męskich potomków gospodarzy, część synów bogatych siedlaków stawało się komornikami, których stać było jedynie na wynajem izby.

Po drugie, Zającowie z Ogrodzonej przez cały omawiany okres zaliczali się do ludności polskojęzycznej. Na taki charakter zamieszkałej przez nich miejscowości wskazują różnego rodzaju źródła. Z protokołów wizytacyjnych biskupów wrocławskich z lat 1687–1688 wiadomo, że kazania w miejscowym kościele wygłaszano w języku polskim³¹⁷. W wydanej w 1804 roku topografii Śląska Austriackiego Reginald Kneifel stwierdził, że mieszkańcy Ogrodzonej posługują się mową śląsko-polską (*schlesisch-pohlnischer Mundart*)³¹⁸. Przewagę ludności polskiej w Ogrodzonej potwier-

■ 315 „Verlustliste ausgegeben am”, nr 642 z 15.01.1918, s. 52; PMAO, Odpisy metryk zgonów z lat 1900–1951, Ogrodzona, s. 86, 87, 88; APC, Bezirksgericht Teschen, sygn. 977.

316 „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 28 z 6.04.1917, s. 5; W. Szweđa, *Z dziejów...*, s. 70–71.

317 I. Panic, *Śląsk Cieszyński...*, s. 188.

318 R. Kneifel, *Topographie des kaiserl. königl. Antheils von Schlesien*, cz. 2, t. 1, Brünn 1804, s. 277. Zob. też: I. Panic, *Język mieszkańców Śląska Cieszyńskiego od średniowiecza do połowy XIX wieku*, Cieszyn 2016, s. 128–131.

dzają spisy kościelne i państwowe z 2. połowy XIX i początku XX wieku³¹⁹. Dodać tu można również księgi zapowiedzi przedślubnych, zachowane od 1859 roku, a prowadzone w języku polskim. W przeciwieństwie do ksiąg metrykalnych musiały być zrozumiałe dla parafian. Gdyby językowo mieszkańcom Ogrodzonej było bliżej do czeskiej mowy, znalazłoby to w nich odbicie, tym bardziej, że od 1898 roku ogrodzieńskim proboszczem był Mateusz Trawniczek (Trawniczek), pochodzący z morawskiego Zlechowa³²⁰. Należy zastrzec, że posługiwanie się językiem polskim nie determinowało posiadania polskiej świadomości narodowej w dzisiejszym tego słowa znaczeniu, ale mieszkańcy Ogrodzonej pod tym względem nie byli żadnym ewenementem – przez długi okres nawet polskojęzyczni chłopci z ziem wchodzących w skład Rzeczypospolitej Obojga Narodów nie czuli się częścią polskiej wspólnoty narodowej.

Po trzecie, ciekawie rysuje się konwersja Zająców na katolicyzm na początku XVIII wieku, kiedy głową rodziny był Jan Zając. Był to bogaty chłop, mieszkający w wiosce będącej własnością Komory Cieszyńskiej, znajdującej się w granicach parafii cieszyńskiej. W podobnej sytuacji ekonomicznej i prawnej znajdowało się więcej osób, które jednak nie zdecydowały się na zmianę wyznania. Można zaryzykować hipotezę, że na katolicyzm przechodzili przede wszystkim naprawdę przekonani oraz ci, dla których wyznawana religia nie była kwestią priorytetową w obliczu różnego rodzaju nacisków ze strony władz państwowych i kościelnych. Wskazane byłoby wykorzystanie na szerszą skalę mikrohistorii w badaniach nad kontrreformacją na Śląsku Cieszyńskim³²¹.

Po czwarte, widzimy, jak zmieniał się zasób imion używanych w rodzinie Zająców. Pewne imiona cieszyły się popularnością przez cały omawiany okres (Jerzy, Jan, Anna, Maria, Zuzanna, Ewa). Od końca XVIII wieku Zającowie zaczynają dla swoich synów wybierać imię Józef, co należy

■ 319 „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 16 z 17.04.1858, s. 128; *Gemeindelexikon der im Reichsrath vertretenen Königreiche und Länder, bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1900*, t. 11: Schlesien, Wien 1906, s. 46; *Schlesiens Bevölkerung in einigen wichtigeren Beziehungen auf Grund der Volkszählung vom 31. Dezember 1910 mit besonderer Berücksichtigung der vorhergegangenen Volkszählungen*, Troppau 1912, s. 58–59.

320 O samym proboszczu: W. Szweda, *Z dziejów...*, s. 139–141; *Trawniczek Mateusz (1860–1934), proboszcz w Ogrodzonej*, Encyklopedia wiedzy o Kościele katolickim na Śląsku, [@:] http://www.encyklo.pl/index.php5?title=Trawniczek_Mateusz, dostęp: 9 VIII 2014.

321 Z opublikowanych zob. np.: P. Balas, D. Pindur, *Spor o pohřbení apostaty v Puncově roku 1712*, „Těšinsko” 2007, t. 50, nr 4, s. 10–15; D. Pindur, *Případ „apostaty” Adama Myšky z Jablunkova*, „Sborník Státního okresního archivu ve Frýdku-Místku” 2007, t. 8, s. 69–86.

wiązać z popularnością cesarza Józefa II, władcy, który zniósł poddaństwo osobiste chłopów w 1781 roku i miał w planach dalsze reformy, polepszające dolę przedstawicieli tego stanu³²². Czasami nadanie imienia miało wyraźny wydźwięk ideowy – i tak Jan Zając, wójt Ogrodzonej i polski działacz narodowy, dał swojemu drugiemu synowi niespotykane wcześniej w rodzinie imię Stanisław, które nosił żyjący w XI wieku biskup krakowski i patron Polski.

Summary

The History of the Zając Peasant Family from Ogrodzona near Cieszyn from the 17th to the Early 20th Century

The Zając family was one of the most important peasant families settled in the village of Ogrodzona near Cieszyn. The article presents the fate of the family from Ogrodzona from Jerzy, the progenitor of the family and a blacksmith, who in 1614 acquired land in the village, until the late nineteenth and the early twentieth century. Members of this family include among others Andrzej (1818–1885), a physician in Cieszyn and social activist, Jerzy (1826–1896), a local councilor and social activist, and Jan (1865–1943), a mayor of the village of Ogrodzona and Polish national and social activist, who in 1928 was a candidate in election to the Senate.

The collected materials can form the basis for the analysis of the naming tradition of peasant families from Cieszyn Silesia, their religious choices in the era of the Counter-Reformation, marital policy of peasant elites and political choices in second half of the nineteenth and the early twentieth century.

■ 322 Por. A. Satke, *Pověsti z Těšínska o Josefu II.*, „Těšínsko” 1990, nr 2, s. 15–19.